

अनुसंधान के मुद्र्य अंदा

2014-15

भा.कृ.अनु.प. - भारतीय मसाला फसल अनुसंधान संस्थान
(भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद)
कोषिककोड (केरल)

उद्धरण

राशिद परवेज़ तथा एन. प्रसन्नकुमारी (संपादक) (2015)

अनुसंधान के मुख्य अंश 2014-15

भाकृअनुप-भारतीय मसाला फसल अनुसंधान संस्थान, कोषिक्कोड, केरल, भारत

प्रकाशक

एम. आनन्दराज

निदेशक

भाकृअनुप- भारतीय मसाला फसल अनुसंधान संस्थान

कोषिक्कोड

संपादक

राशिद परवेज़

एन. प्रसन्नकुमारी

प्रकाशन वर्ष

2015

मुद्रण

जी. के. प्रिन्टर्स

केच्चि - 17

प्रदत्तावना

अनुसंधान के मुख्य अंश में वर्ष 2014-15 में अंजित महत्वपूर्ण उपलब्धियों का सारांश प्रस्तुत है। इस वर्ष काली भिर्च के 255 अक्सेशनों का संकलन किया गया जिनमें 170 कल्टिवर तथा 85 संबन्धित अक्सेशन थे। विलुप्तप्रायः प्रजाति पाइपर बाटबरी को आनवकुलम के जंगली क्षेत्र में पाया गया। किसानों की जननद्रव्य संकलन भागीदारी कार्यक्रम के अन्तर्गत जायफल जननद्रव्यों (जिनमें कुछ किसानों के विशिष्ट प्रजातियों के जननद्रव्य) को संकलन करके परिरक्षित किया गया। हेट्रोसिस प्रजनन द्वारा इलायची की विकसित प्रजाति अप्पंगला -2 को ए आई सी आर पी एस द्वारा विमेचित करने के लिये संस्तुत किया गया।

इलायची की अप्पंगला - 1 तथा ग्रीन गोल्ड प्रजातियों के लिये मृदा परीक्षण के आधार पर निर्धारित लक्षित उपज के लिये उर्वरकों को संस्तुत किया गया। यचनित काली भिर्च प्रजातियों तथा पाइपर ट्यौसीसों के अनुक्रमिक सार के इन विट्रो औक्सिडेन्टरोधी क्षमता तथा साइटोटोक्सिसिटी में मलबार एक्सल के मीथानोल सार में उच्चतम औक्सिडेन्टरोधी क्षमता तत्पश्चात् पी. कोलुब्रिनम के मीथानोल सार में थी। इन विट्रो साइटोटोक्सिसिटी द्वारा सभी नमूनों के क्लोरोफोर्म सार तथा पी. केलुब्रिनम के हेक्सान सार में अधिक साइटोटोक्सिसिटी अंकित की गयी।

इलायची कीटों के प्रति प्राकृतिक उत्पादों तथा नये कीटनाशकों की छानबीन करने पर स्पाइनोसेड, मधुमखियों को कम हानि पहुंचाने वाला एक प्रकृतिक उपज (त्वक्कारोपोलीत्पोरा स्पिनोसा) को इलायची थ्रिप्स के प्रभावी प्रबन्धन के लिये प्रयुक्त कर सकते हैं। इसके अतिरिक्त, इलायची थ्रिप्स के नियन्त्रण के लिये आशाजनक कीटनाशक कवक लीकानिसिलियम प्सालियोटे उपचारित खेत परीक्षण करने पर ज्ञात हुआ कि एल. प्सालियोटे का छिड़काव तथा पौधों के आधारीय भाग पर डालने तथा दोनों को एक साथ करने पर आशाजनक परिणाम मिले।

संस्थान ने किसानों, बेरोज़गार युवाओं, आदिवासियों तथा छात्रों के लाभ हेतु 17 प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित किये गये। हमने भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद आदिवासी उप योजना के तत्वावधान से आदिवासी किसानों को सशक्त बनाने के लिये भी कार्य शुरू किये हैं। कृषि विज्ञान केन्द्र द्वारा किसानों, कृषक महिलाओं तथा विस्तार कर्मियों के लिये लगभग 170 प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित किये गये। जिनमें 3263 प्रशिक्षार्थियों ने भाग लिया और लाभान्वित हुये। तकनीकी मूल्यांकन एवं संशोधन हेतु नौ अग्र पंक्ति प्रदर्शनियों तथा पांच खेतीगत परीक्षण किये गये। डिज़ाइनर सूक्ष्म पोषण संयोजन के वाणिज्यीकरण के लिये व्यापार योजना तथा विकास इकाई द्वारा चार एजेंसियों को नाना एक्सक्लूसिव लाइसेंस दिये गये।

यह मेरा परम कर्तव्य है कि मैं डा. एस. अर्यप्पन, सचिव, डेयर तथा महानिदेशक, भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद द्वारा दिये गये प्रोत्साहन के लिए कृतज्ञता प्रकट करूँ। लैकिन डा. एन. के. कृष्ण कुमार, उप महानिदेशक (बागवानी), डा. एस. के मलहोत्रा, भूतपूर्व सहायक महानिदेशक (बागवानी-II) तथा डा. जानकीराम, सहायक महानिदेशक (बागवानी) की मदद एवं मार्गदर्शन के बिना हम यह हासिल नहीं कर सकते थे। मैं विभिन्न परियोजना के सभी परियोजना अन्वेषकों द्वारा किये गये कार्यों की सराहना करता हूँ। भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद द्वारा परियोजनाओं के लिये प्राप्त वित्तीय सहायता के लिये धन्यवाद देता हूँ। मैं अनुसंधान के मुख्य अंश के संकलन तथा सफल प्रकाशन के लिये संपादकों की भी प्रशंसा करता हूँ।

एम. आनन्दराज

(एम. आनन्दराज)
निदेशक

विषय सूची

1. काली मिर्च	-	5
2. इलायची	-	10
3. अदरक	-	12
4. हल्दी	-	14
5. गृहण मसाले	-	15
6. संदर्भान तकनीकी प्रबन्धन इकाई	-	17
7. विस्तार एवं प्रशिक्षण	-	17
8. कृषि विज्ञान केन्द्र	-	18
9. अटिविल भारतीय समन्वित मसाला अनुसंधान परियोजना	-	19
10. जानवर संदाधन विकास	-	20

કાલી નિર્ચ

આનુવંશિક સંસાધન

પાઇપર કી આનુવંશિક સંસાધનોં કો એકાંગિત કરને કે લિયે કેરલ કે મુજાર, ઇદુવિક, તોડુપુષા તથા કણ્ણૂર તથા કરનાટક કે કૂર્ગ જિલે કે કિસાનોં કે ખેતોં કે અતિરિક્ત આનકુલમ કે જંગલી ક્ષેત્રોં, વિરિષાર, પેટિટમુડિ, તથા કડલાર કે જંગલી ક્ષેત્ર મેં સર્વેક્ષણ કિયે ગયે। ઇસ સર્વેક્ષણ કે દૌરાન કુલ 225 અક્સેશને એકાંગિત કિયે જિનમાં 170 કલિટર તથા 85 સંબંધિત અક્સેશનોં થે। વિલુપ્તપ્રાય: પ્રજાતિ પાઇપર બારબરી સ્પીસીસ કી આનકુલમ કે જંગલી ક્ષેત્ર મેં ઉપસ્થિત દર્જ કી ગયી।

વર્તમાન મેં એન એ જી એસ મેં 3181 જનનદ્વારા (1669 કલિટર, 1503 સંબંધિત અક્સેશને તથા 9 વિદેશી સ્પીસીસ) શામિલ હૈ। સી એચ ઈ એસ, ચેતાલી મેં એક વૈકલ્પિક સરંક્ષણ કેન્દ્ર સ્થાપિત કિયા ગયા, જહાં 427 અક્સેશનોં કે જનનદ્વારા સરંક્ષિત કિયે જા રહે હૈન્ન। ચેલવૂર કેંપસ મેં 223 સ્થાનીય કલિટરોં કે લિએ એક ખેત જીન બૈંક કી સ્થાપના કી ગયી।

પ્રજનન

પેઠવળામુષિ પ્રક્ષેત્ર મેં દોબારા ખેત પરીક્ષણ આયોજિત કિયા ગયા જિસમાં 10 સંશોધિત લાઇને / ચયનેને તથા દો નિયન્ત્રણ શામિલ થે। એચ પી 780-5/30; ઓ પી કે એમ -1/ 30; થેવમ-7/30; એચ પી 1411-1/30: શ્રીકરા 6/30 તથા એક કાલે સંકર સંતતિ - 3/30 મેં પુષ્પણ અંકિત કિયા ગયા (ચિત્ર 1)।

ચિત્ર 1: કાલે સંકર કી સ્પાઇકેં ઝણું પી 1117 x એયિમબીરિયન્ટ x એયિમબીરિયન

સી વી વડકકન X બોલ્ડ બેરી વાલે અક્સેશન (વયનાડન બોલ્ડ) સે વ્યુત્પત્ર બીજપૌદે સંતતિયોં કો બઢાયા ગયા। અગલી કાલી નિર્ચ, જો અધિક ઘને પ્રકાર કી અક્સેશન હૈન્ન, જિસકી પાર્શ્વ શાખાઓં કો સંકલિત કરકે પ્રજનન હેતુ રખા હૈન્ન।

આણવિક જીવવિજ્ઞાન

શુષ્કતા કા પ્રભાવ

પાઇપર નાઇગ્રમ કે તીન વિભિન્ન અક્સેશનોં મેં રફાનડર સોફ્ટ વેર કા પ્રયોગ કરકે જલ આભાવ કે યુવિકિટિન જીન (સબસે અધિક સ્થિર રહને વાલે જીન) કી પહ્યાન કી ગયી। ઉપરોક્ત અવસ્થા મેં જી એ પી ડી જીન કો સબસે કમ સ્થિર જીન કે રૂપ મેં પહ્યાન કી ગયી। વિભિન્ન અક્સેશનોં મેં અભિવ્યક્તિ વિશ્લેષણ કે લિયે જાંચ કિયે જીનોં મેં Myb તથા NAC પ્રોટોન જીન તિગુના અભિવ્યક્ત કિયા તથા ઉપરોક્ત સુગાદ્ય સી વી. શ્રીકરા નિયન્ત્રણ કી અપેક્ષા જલ અભાવ મેં તિગુના અભિવ્યક્ત કિયા। શુષ્ક સાહુ પ્રકાર અક્સેશન 4216 મેં ઇન જીનોં કી અભિવ્યક્તિ મેં વૃદ્ધિ કમ થીન્ન। ડીહાઇડ્રિન જીન અક્સેશન 4216 મેં શ્રીકરા કી અપેક્ષા કર્દી ગુના અધિક થે।

પ્રતિપાલક કલમી સંતતી કા ચરિત્રાંકન

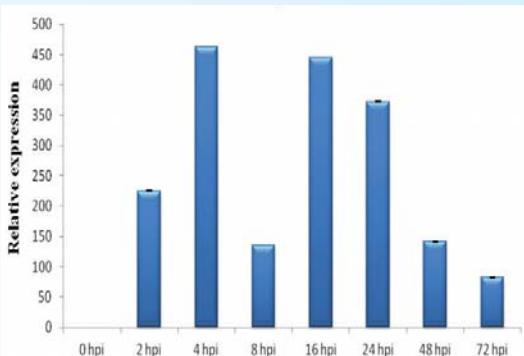
બીજપૌદે સંતતિયોં કો પી. કોલુબ્રિનમ પર કલમ બાંધને પર પી. કોલુબ્રિનમ સે અનુક્રમ કી અભિવ્યક્તિ કે લિયે અનુક્રમિત (ડી ડી - આર એ ડી અનુક્રમિત) દ્વારા રૂટ સ્ટોક કા ચરિત્રાંકન કિયા જા રહા હૈ। ઉપલબ્ધ 1186604 મિલિયન ઇલલુમિના હાઇ સીંખ રેડ્સ મેં લગભગ 1000 બી પી લંબાઈ મેં 2000 રેડ્સ પ્રાપ્ત હુયે। ઇન નમને મેં વૈરિયન્ટ દક્ષતા પ્રકટ કી જિસમાં, 4685 એસ એન પિરોં તથા 77 ઇન્ડલ કી ન્યૂનતમ 10 કી પહ્યાન કી ગયી।

ફાઇટોફથોર કૈપ્સીસી - પાઇપર કોલુબ્રિનમ સંબંધ

પી. કૈપ્સીસી - પી. કોલુબ્રિનમ સંબંધ કે દૌરાન પી. કૈપ્સીસી કી રોગજનકતા જીન જૈસે, ગ્રાઇકોસાઇડ હાઇડ્રોલેસ, એન પી પી આઈ, આર એક્સ એલ આર તથા પેક્ટેટ લૈસ કી અભિવ્યક્તિ સ્તર કા મૂલ્યાંકન કવાન્ટિટેટીવ આર ટી - પી સી આર દ્વારા કિયા ગયા (ચિત્ર 2એ -ડી)। ગ્રાઇકોસાઇડ હાઇડ્રોલેસ તથા આર એક્સ એલ આર જીનોં કે સંક્રમણ કી પ્રારંભિક દશા મેં (16 એચ પી આઈ તક) અભિવ્યક્તિ કા ઉચ્ચ સ્તર થા। જબકિ એન પી પી આઈ જીન કે સંક્રમણ કી અંતિમ દશા મેં (72 એચ પી આઈ) અધિકતમ અભિવ્યક્તિ અંકિત કી

ગયી। પેક્ટેટ લૈસ જીન સંક્રમણ કી પ્રારંભિક દશા મેં ઉચ્ચ સ્તર કી અભિવ્યક્તિ પરન્તુ સંક્રમણ કી અંતિમ દશા મેં કમ થી। સંક્રમણ કી પ્રારંભિક દશા મેં જીન કી અભિવ્યક્તિ સે હોસ્ટ કોલોનાઇસેશન કે દૌરાન ઇન જીનોં કી રોગજનકતા મેં મુખ્ય ભૂમિકા હૈ।

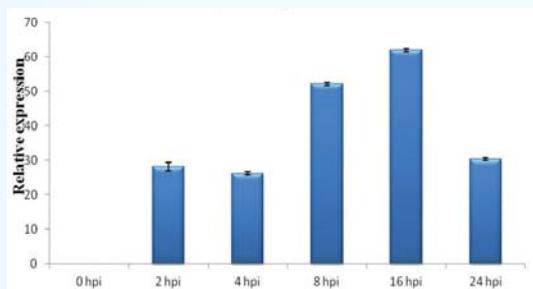
ઇન રોગજનકતા જીનોં કા અન્ય ફાઇટોપથોરા સ્પીસીસોનો કે સાથ સંબન્ધ જાનને કે લિયે ફાઇલોજેનાટિક વિશ્લેષણ કિયા ગયા। ગ્લાઇકોસાઇડ હાઇડ્રોલેસ, એન પી પી1, આર એક્સ એલ આર તથા પેક્ટેટ લાઇસેસ કે પૂર્વનુમાનિત પ્રોટીન કો ક્લસ્ટર કે રૂપ મેં વર્ગીકૃત કિયા। પરિણામસ્વરૂપ, યાં પી. કૈસ્ટીસી ગ્લાઇકોસાઇડ હાઇડ્રોલેસ કે અતિરિક્ત પી. સોજે કે સાથ વર્ગીકૃત કિયા ગયા।

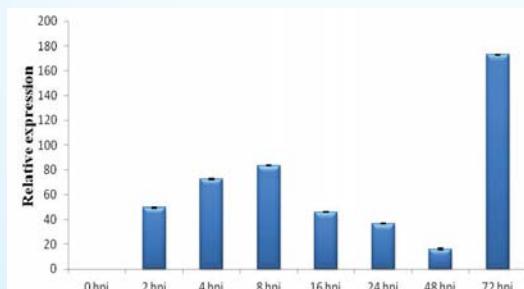
ચિત્ર 2 (ડી) : પેક્ટેટ લાઇસેસ કી સંબંધિત અભિવ્યક્તિ

ઇન પ્લાન્ટા એવં ડોકિંગ અધ્યયન

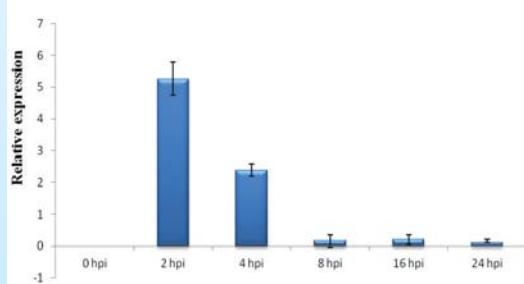
ક્રમશ: પી. કૈસ્ટીસી સંપૂર્ણ જીનોમ અનુક્રમ આંકડે તથા પી. કોલુબ્રિનમ ટ્રાન્સ્ક્રિપ્ટોમ આંકડોનો સે અલગ કિયે અનુક્રમ સૂચના કે આધાર પર રલૂકાનેસ ઇનહિબિટર પ્રોટીન (જી આઈ પી) કે ઇન પ્લાન્ટા અભિવ્યક્તિ વિશ્લેષણ એવં આણવિક ડોકિંગ અધ્યયન તથા પી. કોલુબ્રિનમ એન્ડો બીટા 1, 3 રલૂકાનેસ જીન (pcEGase) કો અનુક્રમ ચરિત્રાંકન કિયા ગયા। પી. કૈસ્ટીસી સે જી આઈ પી જીન કો એક પ્યુટેટીવ 353 અમિનો અમ્લ કે એનકોર્ડિંગ તથા 1059 બી પી ઓ આર એફ તથા પી. કોલુબ્રિનમ જીન કે આંશિક અનુક્રમ (pcEGase) એક પ્યુટેટીવ પેટાઇડ 312 અમિનો અમ્લ કો એનકોર્ડિંગ 936 બી પી ઓ આર એફ થે। ઇન જીનોં કી અભિવ્યક્તિ કા અધ્યયન ક્યુ આર ટી- પી સી આર દ્વારા વિભિન્ન સમય ક્રમ મેં ઇન પ્લાન્ટા મેં કિયા ગયા। પી. કૈસ્ટીસી સે જી આઈ પી જીન કી ઇન પ્લાન્ટા અભિવ્યક્તિ સંચારણ કી પ્રારંભિક ઘણ્ટોનો અધિકતમ થી તથા pcEGase જીન કી અભિવ્યક્તિ સંચારણ કે 16 ઘણ્ટોનો બાદ અધિકતમ થી। પી. કોલુબ્રિનમ સે pcEGase કી અભિવ્યક્તિ સંચારણ કે 16 ઘણ્ટોનો બાદ અધિકતમ થી તથા બાદ મેં ઉસમે કુછ કન્ની અંકિત કી ગયી। ઇસ અનુચ્ચિત પદદર્શક રોગજનક સંબન્ધ મેં જી આઈ પી જીન કે પ્રતિ pcEGase કી નિષ્ક્રિય ક્ષમતા સૂચિત કરતા હૈ। જી આઈ પી તથા pcEGase જીન કે તીન નમૂનોની સ્થાપના કી તથા પૂર્વનુમાનિત સ્થાન મેં pcEGase જીન તથા જી આઈ પી કે સતહોની પર આણવિક ડોકિંગ અધ્યયન કિયા ગયા। જિસમેં ઉત્ત્રત એફિનિટી બાઇન્ડિંગ હોતી હૈ। pcEGase જીન તથા જી આઈ પી કે બીચ આણવિક ડોકિંગ અધ્યયન કરને પર સબસ્ટ્રેટ મોલીક્યુલ મેં આરજિનિન તથા આઈસોલ્યુસિન રસિઝ્યુસ કી પહ્યાન તથા સબસ્ટ્રેટ પ્રતિરોધકતા પ્રાપ્ત હુએ।

ચિત્ર 2 (એ) : ગ્લાઇકોસાઇડ હાઇડ્રોલેસ જીન કી સંબંધિત અભિવ્યક્તિ

ચિત્ર 2 (બી) : એન પી પી1 જીન કી સંબંધિત અભિવ્યક્તિ

ચિત્ર 2 (સી) : આર એક્સ એલ આર જીન કી સંબંધિત અભિવ્યક્તિ

પી. કોલુબ્રિનમ મેં miRNAs કી પહ્યાન એવં ચરિત્રાંકન

પી. કોલુબ્રિનમ ટ્રાન્સ્ક્રિપ્ટ્સ મેં સમીક્ષિત de novo કો lncRNAs (લંબે કોડિંગ રહિત પ્રાથમિક RNAs), micro-RNAs (miRNAs) તથા ઉસકે અલાવા mRNA લક્ષ્ય કે લિયે વિશ્લેષણ કિયા ગયા। કુલ 4542 લક્ષ્યોં મેં, 881 ટ્રાન્સ્ક્રિપ્ટ્સ પ્યુટેટીવ કાર્ય કે સાથ પૂર્વનુમાનિત કિયા જો miRNA પ્રતિરોધકતા કે આણવિક આધાર કો સમજને મેં સહાયક હૈને।

ફાઇટોપથોરા - પી. નાફ્રામ કા સંબન્ધ

એન બી એસ - એલ આર આર કે દો જીન લોસી / બીટા 1,3 રલૂકાનેસ લોકસ કે લક્ષિત અભિવ્યક્તિ વિશ્લેષણ આઈ આઈ એસ આર શક્તિ, શુભકરા મેં મૂલ્યાંકિત આન્તરિક નિયન્ત્રણ જીન પી. નાફ્રામ (GAPDH+UBCE) કિયા ગયા। આર. જીન ને પ્રતિરોધક પ્રજાતિ મેં સુગ્રાહ્ય પ્રજાતિ કી અપેક્ષા દેર સે અભિવ્યક્તિ પ્રકટ હૂઈ। રલૂકાનેસ જીન ને દોનોં જીન પ્રકારોં મેં વૈધાનિક અભિવ્યક્તિ પ્રકટ હૂઈ। ઇસકા ઉત્ત્રત નિયામન કેવેલ પ્રતિરોધક પ્રજાતિ મેં પી. કૈપ્સીસી કે સંક્રમણ કે સાથ પ્રકટ હુઆ। સુગ્રાહ્ય પ્રજાતિ ને જીન કા નિમ્ન નિયામન અંકિત કિયા ગયા। જીન કી પહ્યાન કે લિયે પૂરી લંબાઈ કે એક cDNA સંભરણ સ્થાપિત કિયા જો પી. કૈપ્સીસી દ્વારા હેને વાલે ખુર ગલન રોગ કે પ્રતિ પ્રતિરોધકતા સે સંબંધિત હૈ।

પરપોષી પ્રતિરોધકતા

એક સૌ ચાલીસ પત્રિયૂર 1 સંતતિયાં X શુભકરા કો પી. કૈપ્સીસી સંક્રમણ કે પ્રતિ છાનબીન કિયા ગયા। ઇનમેં સે દો સંતતિયોં કો તના સંક્રમણ કે પ્રતિ સહ્ય અંકિત કિયા ગયા। આઈ આઈ એસ આર શક્તિ કી પચપન ખુલે પરાગિત સંતતિયોં તથા 04 -પી 24 કી 27 ખુલે પરાગિત સંતતિયોં મેં ફાઇટોપથોરા પ્રતિરોધકતા કે લિયે છાનબીન કી ગયી। ઇનમેં સે આઈ આઈ એસ આર શક્તિ કી તીન સંતતિયોં કો તના સંક્રમણ કે પ્રતિ સહ્ય અંકિત કિયા ગયા।

ફસલોતર પ્રૌદ્યોગિકી

પ્રતિરોધી ક્ષમતા તથા સાઇટોક્વિસિસી અધ્યયન

ચાર પાઇપર સ્પીસીસ જૈસે પાઇપર નાફ્રામ, પી. છાબા, પી.

લોંગમ તથા પી. કોલુબ્રિનમ કે ઓક્સિડેન્ટ રોધી ક્ષમતા તથા સાઇટોક્વિસિસી કા પરીક્ષણ કિયા ગયા। જાંચ કિયે સમી સારોં મેં મીથાનોલ સાર મેં ઉત્ત ઓક્સિડેન્ટ રોધી ક્ષમતા તત્પર્યાત્મક ક્વલોરોફિલ સાર મેં થી। સમી પરીક્ષણ કિયે ગયે કલિટવરોં મેં મલબાર એક્સસ કે મીથાનોલ સાર મેં ઉત્તરમ તત્પર્યાત્મક પી. કોલુબ્રિનમ કે મીથાનોલ સાર મેં થા। સરવિકલ કૈસર સેલ લાઇન કાસ્કી મેં એમ ટી ટી પરીક્ષણ દ્વારા ઇન વિટ્રો સાઇટોક્વિસિસી કી જાંચ કી ગયી। પરિણામસ્વરૂપ, યહ જ્ઞાત હુआ કિ સમી નમ્નોને ક્વલોરોફોર્મ સાર તથા પી. કોલુબ્રિનમ કે હેક્સાને સાર મેં અધિક સાઇટોક્વિસિસી થી। લોંગમ પી. લોંગમ તથા પી. કોલુબ્રિનમ કે ક્વલોરોફોર્મ સાર અન્ય છાનબીન કિયે સમી સારોં કી અપેક્ષા સમી તીન સમય કે અન્તરાલ કે લિયે કાસ્કી સે અધિક ક્ષમતાવાન થે।

રોગ પ્રબન્ધન

ફાઇટોપથોરા ખુર ગલન તથા મંદ પતન રોગ કે પ્રતિ એકીકૃત રોગ પ્રબન્ધન

રસાયનોને કે સાથ એકીકૃત જૈવ કારકોને કા ખેત મૂલ્યાંકન કરને પર જ્ઞાત હુઆ કિ મેટાલક્સિલ - m/z 0.125% + કારબોસલ્ફાન 0.1% + ટ્રાઇકોડરમા હારજિયાનમ + પોકોનિયા ક્લામાઇડોસ્પોરિયા ફાઇટોપથોરા તથા સૂત્રક્રમિયોને કે પ્રતિ પ્રમાણી થે। યહ ઉપચાર પૌણોને કા પીલાપન તથા બેલોની હાનિ કો કમ કરને મેં પ્રભાવી થે।

સૂત્રક્રમિયોને કે પ્રતિ એક્ટિનોમાઇસેટ્સ

સૂત્રક્રમિયોને પર એક્ટિનોમાઇસેટ્સ કે પ્રભાવ કે અધ્યયન કે લિયે ઇન પ્લાન્ટા પરીક્ષણ કરને પર જ્ઞાત હુઆ કિ આઈ આઈ એસ આર એ સી ટી 2 (કેટોસેટોસ્પોરા સીટે, આઈ આઈ એસ આર એ સી ટી 5 (સ્ટ્રેપ્ટોમાઇસેસ સ્પીસીસ) યા આઈ આઈ એસ આર એ સી ટી 9 (એસ. ટોરિકસ)સે સંયુક્ત રૂપ સે ઉપચારિત કરને પર મૃદા મેં સૂત્રક્રમિયોને કી સંખ્યા કો 58 - 75% તક કમ કરને મેં પ્રભાવી થે।

જૈવિક નિયન્ત્રણ

પન્દ્રહ ટ્રાઇકોડરમા વિયુક્ટિયોને કે સાથ ગમલોને પરીક્ષણ કરને પર, ફાઇટોપથોરા - 3 મેં અધિકતમ વૃદ્ધિ તત્પર્યાત્મક ફાઇટોપથોરા - 14 મેં અંકિત કી ગયી તથા અધિકતમ

બાયોમાસ ઉત્પાદન ફાઇટોફ્યૂરા - 10 મેં અંકિત કિયા ગયા। ફાઇટોફ્યૂરા - 10 વિયુક્તિ મેં લગાતાર ફાઇટોફ્યૂરા ખુર ગલન કે પ્રતિ અધિક જૈવનિયન્નણ ક્ષમતા અંકિત કી ગયી।

ફાઇટોફ્યૂરા સ્પીસીસોં કા તુલનાત્મક જીનોમિક્સ

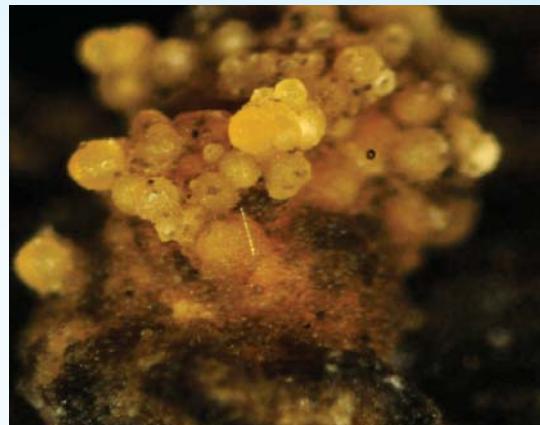
ફાઇટોફ્યૂરા સ્પીસીસોં પી. કેપ્સીટી (05-06 તથા 98-93), પી. સોજે, પી. ઇન્ફેસ્ટાન્સ, પી. રામોરમ કે સીક્રટોમ વિશ્લેષણ વિભિન્ન સોફ્ટવેર જૈસે સિગનલ પી, ટી એમ એચ એમ તથા લક્ષ્ય પી દ્વારા કિયા ગયા। સિગનલ પેટ્યાઇડ કે સાથ પ્રોટીન કી પહ્યાન ટ્રાન્સ - મેન્ઝ્રેન ડોમેન રહિત પ્રોટીન તથા અન્ય તુલનાત્મક જીનોમિક્સ અધ્યયન ઉપ સેલ્લુલાર લોકલાઇસેશન દ્વારા કિયા ગયા।

એન્થ્રાકનોઝ

સી. ગ્લોયિયોસ્પોરિયોયિડ્સ પર અધ્યયન

ઉત્તમ અવસ્થા (પેરિથેસિયા) કો ઇન વિટ્રો અવસ્થા મેં મેર્ટિંગ પરીક્ષણ નમૂને કે આધાર પર કૃત્રિમ રૂપ સે સંચારણ કિયા જિસમેં સ્ટરિલાઇસ્ડ દૂધપિક્સ, કાલી મિર્ચ કે સૂખે પત્તે તથા શાખાઓં તથા છેદ કિયે યા બિના છેદ કિયે સિલ્કી ઓક કી શાખાઓં ઇનોકુલામ સોત (રોગજનક કલ્યાર, કાલી મિર્ચ કે સંક્રમિત સૂખે પત્તે) કી કોલામ સોત કો પેરિથેસિયા કે સંચારણ કે લિયે ઇનેર્ટ પ્લેટફોર્મ કે રૂપ મેં ઉપયોગ કિયા।

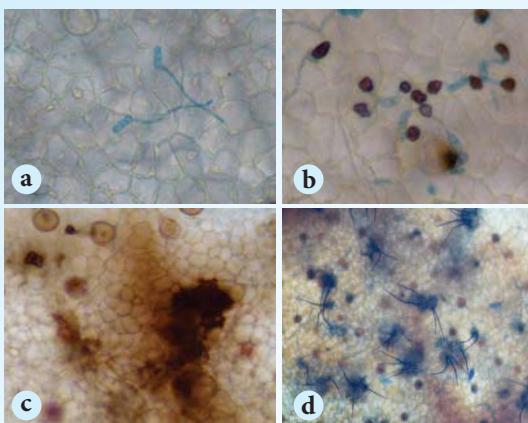
ઇન વિટ્રો મેં સબી સંયોજનોં મેં પેરિથેસિયા કે ઉત્પાદન કા નિરીક્ષણ કિયા ગયા। જબકિ, એસ્કોસ્પોર (ઉર્વ પેરિથેસિયા કા સંકેત) કા રૂપાંકન કેવળ સૂખી કાલી મિર્ચ શાખાઓં + સંક્રમિત સૂખે પત્તે કે સંયોજન મેં નિરીક્ષણ કિયા ગયા। ઉર્વ પેરિથેસિયા સે એસ્કોસ્પોર કે સાથ એમ્બેડ્ડેડ એક્સ્ટ્રોડેટ (ચિત્ર 3) કે ઉત્પાદન કા નિરીક્ષણ કાલી મિર્ચ શાખા + સંચારણ કે તીન મહીને કે બાદ સંક્રમિત પત્તે કે સંયોજન મેં નિરીક્ષણ કિયા ગયા તથા ઉસકી દીર્ଘયુ તથા પેરિથેસિયા કે ઉર્વ સ્વભાવ કો ભી સૂચિત કરતા હૈ। આંશિક યા પૂરે તૌર પર એક્સ્ટ્રોડેટ સહિત શાખાઓં પત્રિયૂ - I પર સંકામકતા કે લિયે પ્રયોગશાલા મેં યા ખેત મેં પરીક્ષણ કરને પર સંચારણ કે 4-6 દિનોં કે બાદ એન્થ્રાકનોઝ લક્ષણોં મેં વૃદ્ધિ અંકિત કી ગયી।

ચિત્ર 3: ઉપજાઊ પેરિથેસિયા સે ઉત્પાદિત એસ્કોસ્પોર યુક્ત એક્સ્ટ્રોડેટ એમ્બેડેડ

સી. ગ્લોયિયોસ્પોરિયોયિડ્સ કા ઉપનિવેશન તથા પ્રસારણ

સી. ગ્લોયિયોસ્પોરિયોયિડ્સ કે સંક્રમણ પ્રક્રિયા સે જુડી હેઈ અનુક્રમિત ઘટનાઓં કા અધ્યયન પ્રયોગશાલા મેં કિયા ગયા। સંચારણ કે 4, 6, 8, 12, 16, 20, 24, 48, 72 તથા 96 ઘણ્ટોને બાદ સંકલિત પર્ણ નમૂનો કો ધૂમધલાપન, ડિસ્ટેન્શિન તથા સૂક્ષ્મદર્શિય પરીક્ષણ કિયા ગયા। સંચારણ કે 4 ઘણ્ટોને બાદ કોનિડિયલ અંકુરણ કા નિરીક્ષણ કિયા ગયા (ચિત્ર 4 એ)। અંકુરિત કોનિડિયા કો 75% સ્ટોમાટલ ક્ષેત્ર ને એકત્ર કરકે દેખા તથા કોનિડિયા યા તો એક (અધિકાંશ મેં) દો જર્મ ટ ચ્યૂબ દ્વારા 10-12 ઘણ્ટે કે બાદ અંકુરિત હોતે હૈન્ને। અંકુરણ કા ઉત્ત્ર પ્રતિશત જબ કોનિડિયા એકત્રિત કરને કી પૂર્વ સ્થિતિ મેં હૈ જો બાદ મેં મેલાનાઇસ્ટ અપ્રેસ્સોરિયા કા ઉત્પાદન કરતે હૈ (ચિત્ર 4 બી)। અપ્રેસ્સોરિયા સે હોને વાલે હાઇકે સંક્રમણ સ્ટોમેટા દ્વારા હોતે હૈ તથા સાથ હી ઇન્ટ્રા યા ઇન્ટર સેલ્લુલાર સંક્રમણ કા ભી નિરીક્ષણ કિયા। મિસોફિલ કોશ મેં હાઇકે કા આક્રમણ તથા સ્થાનીય કોશોને કે નાશ કા નિરીક્ષણ 48 ઘણ્ટે કે બાદ કિયા ગયા (ચિત્ર 4 સી)। અસેરવુલસ કા રૂપાંકન ક્રમશ: 48 તથા 72 ઘણ્ટોને બાદ અંકિત કિયા ગયા (ચિત્ર 4 ડી)। બાહ્યર ઘણ્ટોને બાદ પત્તોને પર કર્ડ નેક્રોટિ ક વિતીયાં પ્રકટ હુઈ તથા ઇનવેન્ડેડ એપિડરમલ કોશ ભૂર્ણે રંગ મેં બદલ ગયા, ફલસ્વરૂપ સંચારણ કે 72 ઘણ્ટોને બાદ દ્રૂત હાનિ એવં મૃત્યુ અંકિત કી ગયી।

ચિત્ર 4 (એ): - સંચારણ કે 4 ઘણ્ટે કે બાદ કોનોડિયલ અંકુરણ (બી): મેલાનાઇસ્ટ અપ્રેસ્સોરીયા રૂપાંકન (સી): ઊતકોની મૃત્યુ (ડી): પ્રોમિનેન્ટ સટેટ કે સાથ અલેવુલી।

ટેડોફોલસ સિમિલિસ મંનયે લક્ષિત જીન

પેરાસિટિસમ મંન ઉપલબ્ધ આર. સિમિલિસ કે સક્ષમ લક્ષિત જીન જૈસે એપ એમ આર ફામિડે- જૈસે પેપ્ટાઇડ્સ (નેમટોડ એપ એલ પી), α -1, 4, એન્ડોગ્રેલ્કાનેસ, ટ્રાન્સ્થાઇરેટિન જૈસે પ્રોટીન 3 પ્રિકરસર, સેરેઇન-થ્રેયોનાઇન ફોટોફાટેસ તથા જીવિત જૈસે ગ્રલૂટાથિયોન- એસ- ટ્રાન્સ્ફરેસ, અસેટિલકોલિનસ્ટરેસ, ટેટ્રાટિકોપેપ્ટાઇડ ટી પી આર-1, સુપરઓક્સાઇડ-ડિસ્ક્યૂટાઇસ તથા એકિટન કો પ્રવર્ધિત કરકે અનુક્રમિત કિયા ગયા।

વિષાળુ રોગ

લૂપ મીડિયેટ આઈસોથેરમલ એમ્પિલફિકેશન (એલ એ એમ પી) એવં રિયલ ટાઇમ એલ એ એમ પી પરીક્ષણ દ્વારા ટ્રાન્સ્જનિક કાલી મિર્ચ કે દ્વાત પહ્યાન।

ટ્રાન્સ્જનિક કાલી મિર્ચ પૌથોની દ્વાત એવં સંવેદનશીલતા પહ્યાન કે લિયે એક લૂપ મીડિયેટ આઈસોથેરમલ એમ્પિલફિકેશન તથા રિયલ ટાઇમ એલ એ એમ પી આધારિત વિધિ કો વિકસિત કિયા ગયા। ટ્રાન્સ્જનિક કાલી મિર્ચ કે જીનોમ મંન એકીકૃત દો લક્ષિત ક્ષેત્રોની ઇકાનામાઇસિન તથા ક્વાલિફ્લાવર મોસાઇક વાઇરસ (સી એ એમ વી) 35 એસ પ્રમોટરટ કે ન્યૂકિલિયોટાઇડ અનુક્રમ કે આધાર પર પ્રાઇમર્સ (પ્રત્યેક છ.) કા રૂપાંકન કિયા ગયા। 6 mM મૈર્નીશિયમ સલ્ફેટ, 0.4 M બીટાઇન તથા પ્રતિક્રિયા સમય 1 ઘણ્ટે એલ એ

એમ પી પરીક્ષણ કે પ્રવર્ધન કે લિયે પર્યાપ્ત થે। દોનોં પરીક્ષણો દ્વારા ટ્રાન્સ્જનિક પૌથોની સફલતાપૂર્વક પહ્યાન કી ગયી જબકિ ટ્રાન્સ્જનિક રહિત પૌથોની મેં કોઈ સંકર પ્રતિક્રિયા અંકિત નહીં કી ગયી। એલ એ એમ પી કે સંવેદનશીલતા કનવેન્શનલ પી સી આર કે 104 ગુના અધિક થી। જબકિ રિયલ ટાઇમ એલ એ એમ પી 103 ગુના આધિક થી। યહ પરીક્ષણ કાલી મિર્ચ કે પ્યુટેટીવ ટ્રાન્સ્ફોરમેન્ટ્સ પરીક્ષણ દ્વારા મૂલ્યાંકિત કિયા। અતઃ એલ એ એમ પી તથા રિયલ ટાઇમ એલ એ એમ પી તકનીક ટ્રાન્સ્જનિક કાલી મિર્ચ કે છાનબીન કે લિયે એક દ્વાત એવં સરલ તકનીક હૈ।

કુકુમ્બર મોસાઇક વિષાળુ સંક્રમિત કાલી મિર્ચ કી આર એન એ 2 તથા આર એન એ 3 કા અનુક્રમ

કુકુમ્બર મોસાઇક વિષાળુ (સી એમ વી) કાલી મિર્ચ સહિત કર્દી ફસલોની કો સંક્રમિત કરને વાલા એક ત્રિપદ્ધીય એસ એસ આર એન એ વિષાળુ હૈ। સી એમ વી કોડ કા આર એન એ 1 વાઇરલ રેંપ્લિકેસ જબકિ આર એન એ 2 તથા આર એન એ 3 પ્રત્યેક કોડ દો પ્રોટીન જૈસે આર એન એ પોલીમરેસ (2 એ), સાબિલન્ઝિંગ સપ્રસર (2બી), મૂવ્મેન્ટ પ્રોટીન (3 એ) તથા કોટ પ્રોટીન (3 બી) કે લિયે થી। કાલી મિર્ચ વિયુક્તિ સી એમ વી કે 2 એ, 2 બી, 3 એ, તથા 3 બી જીન કા ક્લોનિંગ એવં અનુક્રમ યાં દિખાતા હૈ કિ ઇસમં ક્રમશ: 2573, 337, 840 તથા 657 ન્યૂકિલિયોટાઇડ કે સક્ષમ એનકોડિંગ પ્રોટીન મેં ક્રમશ: 857, 111, 279 તથા 218 અમિનો અમ્લ હૈ। અનુક્રમ તુલના સે જ્ઞાત હુા કિ કાલી મિર્ચ વિયુક્તિ સી એમ વી 2 એ મેં 92-95% તથા 70-71% પહ્યાન ક્રમશ: સી એમ વી ઉપદલ I તથા II મેં થી જબકિ 2 બી મેં યાં 82-95% તથા 65%; 3 એ મેં 91-97% એવં 79% તથા 3 બી મેં 91-99% તથા 76-77% થી। ફાઇલોજની મેં સમી ચાર જીનો (2 એ, 2 બી, 3 એ, તથા 3 બી) ને સી એમ વી ઉપદલ I સ્ટ્રેન કે સાથ એટૂટ ક્લસ્ટેરિંગ તથા ઉપદલ II સ્ટ્રેન કે સાથ સંબન્ધ થા। ઇન ચાર જીનોનું 3 બી અનુક્રમ પરીક્ષણ કા ઉચ્ચ સ્તર થા જબકિ 2 બી કી ઉપદલ કે અન્ય સદર્યોની કે સાથ સબસે કમ સમાનતા થી।

પાઇપર યલ્લો મોટિલ વિષાળુ કે પ્રતિ છાનબીન

પાઇપર યલ્લો મોટિલ વિષાળુ કે પ્રતિ પ્રતિરોધકતા કે લિયે 2437 જર્મેલાસમ અક્સેશનોની કી છાનબીન કરને પર ચાર

अक्सेशनों को प्राथमिक परीक्षण में प्रतिरोधक अंकित किया गया।

फसलन प्रणाली के अन्तर्गत मृदा कारबन का अध्ययन

कुल एवं पर्टिकुलेट ओरगानिक कारबन एवं नाइट्रोजन पूल को विभिन्न मसाला आधारित फसलन प्रणाली एवं उच्च घनत्व के बहु फसलन प्रणाली के आधार पर मात्रा निर्धारित की गयी। पीओसी तथा पीओएन कोफी + काली मिर्च प्रणाली (56.7 तथा 16.8 मि. ग्राम / हेक्टेयर) में उच्चतम कुल ओरगानिक कारबन तथा नाइट्रोजन (पीओसी तथा पीओएन) पूल (90.1 तथा 33.4 मि. ग्राम / हेक्टेयर) के साथ अधिक थी। इस प्रणाली में पीओसी ने 63% टीओसी का गठन किया। कण रहित कारबन तथा नाइट्रोजन (एनपीओसी तथा एनपीओएन) पूल मात्र इलायची में अधिक तथा कोफी + काली मिर्च + इलायची फसलन प्रणाली (67.3 तथा 58.3 मि. ग्राम / हेक्टेयर) में 73-78% थी।

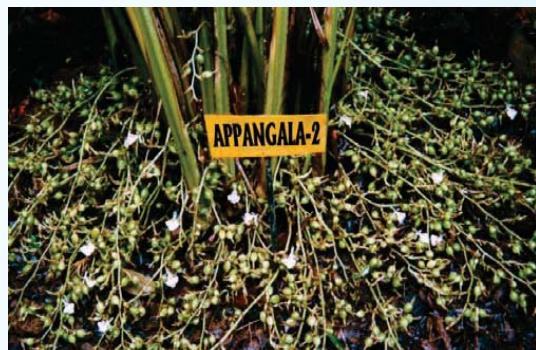
काली मिर्च की विभिन्न प्रबन्धन प्रणालियों में जैविक प्रबन्धन ने एकीकृत एवं पारंपरिक प्रबन्धन प्रणालियों की अपेक्षा उत्तम पीओसी, एनपीओसी तथा टीओसी थी। एचडीएम्सीएस में काली मिर्च आधारित भाग में अधिकतम टीओसी, एनपीओसी तथा पीओसी पूल (क्रमशः 106.8, 71.6, 35.2 मि. ग्राम / हेक्टेयर) तथा नारियल एवं जायफल प्रणाली में अन्य संघटक फसलों की अपेक्षा अधिक एनपीओएन तथा पीओएन (7 तथा 0.8 मि. ग्राम / हेक्टेयर) थी।

इलायची आनुवंशिक संसाधन

इलायची अनुसंधान केन्द्र, अपंगला के गाष्ट्रीय सक्रिय जननद्रव्य में कुल 618 अक्सेशनों का संरक्षण हो रहा है। जिनमें 442 अक्सेशन आई आई एस आर क्लेट्रीय स्टेशन, अपंगला; तिहतर अक्सेशन पाम्पाइमपारा; सैंतालीस अक्सेशन मुडिगरे तथा छप्पन सकलेशपुर से संकलित है। लगभग 117 अक्सेशनों का रूपवैज्ञानिक तथा उपज स्वभाव के लिये चरित्रांकित किया गया। एफ जी बी 13 तथा एफ जी बी 82 की अधिकतम उपज एवं प्रति पौधे अधिक कैप्स्यूल अंकित किया गया।

प्रजनन

अक्सेशन आई सी 547167 (अपंगला 1 x एन के ई 19) को विभिन्न स्थानों से उपज 1393.12 कि. ग्राम / हेक्टर (रोपण के तीन साल बाद) तथा औसत उपज 456.79 कि. ग्राम / हेक्टर तथा मोसाइक प्रतिरोधक एवं उच्च गुणवत्ता युक्त प्रजाति को सितम्बर 2014 को यू बी के वी वी, पश्चिम बंगाल में संपन्न हुई XXVवीं ए आई सी आर पी एस द्वारा अपंगला 2 को करनाटक में विमोचित करने के लिये संस्तुत किया गया (चित्र 5)।

चित्र 5: अपंगला 2, एक उच्च उत्पादन एवं के मोसाइक विषाणु प्रतिरोधक इलायची संकर।

फसल प्रबन्धन

लक्षित उपज के लिये पैरामीटर्स का मानकीकरण

विभिन्न उपचारों तथा पोषण के साथ पिछले साल की फसल उपज के आधार पर 100 कि. ग्राम कैप्स्यूल उत्पादन के लिये आवश्यक पोषण को कार्यान्वित किया तथा अपंगला 1 तथा ग्रीन गोल्ड प्रजातियों के लिये मृदा परीक्षण के आधार पर निश्चित लक्षित उपज के लिये उर्वरक की मात्रा को संस्तुत किया गया। दोनों प्रजातियों में, विशिष्ट लक्षित पोषण में उपज ब्लैंकट संस्तुति की अपेक्षा अधिक थी।

ग्रीन गोल्ड में प्रति पौधे के आधार पर अंकित उपज 0.7, 0.9 तथा 0.9 कि. ग्राम / पौधे, वही लक्षित उपज का औसत अन्तर क्रमशः 72, 55 तथा 15% के साथ 0.4, 0.6 तथा 0.8 कि. ग्राम / पौधे था। उसी प्रकार अपंगला - 1 की उपज निश्चित लक्ष्य स्तर तक पहुंचने के लिये प्रति पौधे का औसत अन्तर 83, 76 तथा 14% के साथ अंकित की गयी। पूर्वानुमानित नमूनों के लिये औसत मूल अन्तर तथा उपज

મી ન્યૂનતમ થી તથા લક્ષિત ઉપજ કે લિયે અધિક અવસર માટે સૂચિત કરતે હોય।

ઇલાયચી પ્રજાતિયોं કી ગુણવત્તા મૂલ્યાંકન

ઇડુક્શિક જિલે સે સંખિત પ્રજાતિયાં જૈસે, બન્જલાની, પત્રિકુલંગરા-1, પત્રિકુલંગરા-2, તિરુતાલી, ઇલરંજન તથા વણદર કારડમોમ કો એસનશિયલ ઓયલ કે લિયે વિશ્લેષણ કિયા ગયા। એસનશિયલ ઓયલ કી માત્રા મેં કેપ્સ્યુલ વજન કે આધાર પર 5.8-7.4% કા અન્તર થા। પત્રિકુલંગરા-2 મેં અધિકતમ એસનશિયલ ઓયલ કી માત્રા અંકિત કી ગયી। પહુંચન કિયે 21 સંઘટકોં મેં સે તેલ કે મુખ્ય સંઘટક 1.8 -સિનોલ તથા α -ટરપિનાઇલ એસિટેટ મેં ક્રમશઃ 18.1-32.7% તથા 36.9-48.5% કા અન્તર થા। પિનેન, સબિનેન, મિરસેન, - ટરપિનોલ, નેરોલ, નેરિલ એસિટેટ તથા નેરોલિડોલ મેં 1-5% કા અન્તર અંકિત કિયા ગયા।

ઈ- નોસ દ્વારા ગુણવત્તા મૂલ્યાંકન

ગુણવત્તા નિશ્ચિત કરને કે લિયે હાથ યુક્ત ઇલક્ટ્રોનિક નોસ કો ઉચિત સેંસર અરે કે સાથ સંશોધિત કિયા ગયા। એસનશિયલ ઓયલ કે સંઘટકોં કે લિયે સંશોધિત હાથ યુક્ત ઇલક્ટ્રોનિક નોસ દ્વારા નમૂનોની કી વિશ્લેષણ કિયા ગયા તથા ઉન્હેં કમ ($<4.0\%$), મધ્યમ (4.0-6.0%) તથા ઉચ્ચ (>6%) સ્તર કી ગ્રેડિંગ કી ગયી।

કીટ પ્રબન્ધન

શ્રિપ્સ (સ્ટિક્યોશ્રિપ્સ કારડમોમી) કા પ્રબન્ધન

અપ્પંગલા મેં તીન સાલ પ્રકૃતિક ઉપજોની તથા નયે કીટ નાશકોની કી છાનબીન કરને પર સ્પિનોસાડ, એક પ્રકૃતિક ઉપજ (સ્વસ્ત્રકારોપોલિસ્પોરા ટિપિનોસા સે પૃથક કિયા ગયા) કો શ્રિપ્સ પ્રબન્ધન કે લિયે પ્રભાવી અંકિત કિયા ગયા। ઇસે જૈવિક પ્રણાલી મેં મી પ્રયુક્ત કિયા જા સકતા હૈ।

એન્ટોમોપૈથોજનિક કવકોની મૂલ્યાંકન

કોડગુ, વયનાડુ તથા ઇડુક્શિક જિલે મેં શ્રિપ્સ કે નિયન્ત્રણ કે લિયે આશાજનક એન્ટોમોપૈથોજનિક કવક લીકાનિસિલિયન પ્સાલિયોટે કે સાથ ખેત પરીક્ષણ આયોજિત કિયા। ઇસ પરીક્ષણ સે યાં જ્ઞાત હુા કિ એલ. પ્સાલિયોટે કો છિડકાવ તથા આધારીય ભાગ કો ઉપચારિત કરના તથા દોનોં સંયુક્ત

રૂપ સે કરને પર વયનાડુ મેં અન્ય ઉપચારોની અપેક્ષા શ્રિપ્સ કો આશાજનક નિયન્ત્રણ કિયા।

વોલબાકિયા પર અધ્યયન

શ્રિપ્સ સે એન્ડોસિમબયોન્ટ વોલબાકિયા કો પૃથક કરને કે લિયે અધ્યયન કિયા ગયા। જબ શ્રિપ્સ 5 દિનોં તક ટેટ્રાસાઇક્લિન (20 mg/mL) ઉપચારિત પત્તોની ખાતી હૈ તેવા વોલબાકિયા પૂર્ણતા: કીટ સે બાહર આ જાતી હૈ। ઇસકી આણવિક વિધિયોની દ્વારા મી પુષ્ટિ કી ગયી।

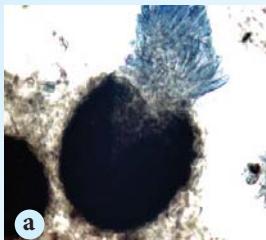
કીટનાશક સૂત્રકૃમિયોની દ્વારા રૂટ ગ્રબ (બૈસિલેપ્ટા ફુલવિકોર્ન) કા પ્રબન્ધન

રૂટ ગ્રબ કે પ્રતિ કીટનાશક સૂત્રકૃમિયોની મારક ક્ષમતા કા બૈસિલેપ્ટા ફુલવિકોર્ન કે પ્રતિ ઇન વિટ્રો પરીક્ષણ કિયા ગયા। પારિણામસ્વરૂપ, હેટરોહર્ભાંગિટિસ સ્પીસીસ (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 01) તથા ઓ. જિંજરી (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 07) અધિક ક્ષમતાવાળ થે તથા ઉનકે દ્વારા 72 ઘણ્ઠાની કે અન્દર 100% કીટ મૃત્યુ દર, તત્પરશાત્ર સ્ટાયિનેરનેમા સ્પીસીસ (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 03), એસ. કાટપોકૈપ્સી (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 06) તથા ઓશિયસ સ્પીસીસ (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 08) દ્વારા અંકિત કી ગયી। સ્ટાયિનેરનેમા સ્પીસીસ (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 02) તથા ઓશિયસ સ્પીસીસ (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એન 04 તથા 08) રૂટ ગ્રબ કો મારને કે લિયે સબસે અધિક 120 ઘણ્ઠાની એવી કા સમય લેતે હૈ।

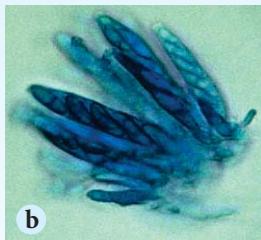
એન્થ્રાક્નોઝ

સી. ગ્લોયિયોસ્પોરિયોયિડ્સ કા પ્રભાવ

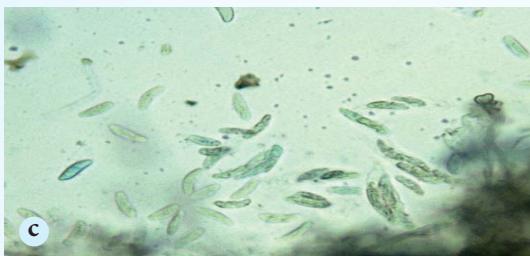
ઇલાયચી બાળોની મેં કિયે ગયે સર્વેક્ષણ સે વિભિન્ન પ્રકાર કે એન્થ્રાક્નોઝ જૈસે, ચિર્તી, બ્લાઇટ તથા કરારન કી અમિલ્વક્ટિ પ્રકટ હુદ્દી। ઇન લક્ષણયુક્ત નમૂનોની વિદ્યુત કલ્વર્સ ને રૂપવૈજ્ઞાનિક એવં રંગ મેં વિભિન્નતા પ્રકટ કી। ઇન્ક્યુબેશન કે ચાર હપ્તો કે બાદ ઇન કલ્વર્સોની મ્યૂન્યુક્લ સફેદ કલ્વર તેજ વૃદ્ધિ દર (14 મિ. મી. /દિન) તથા ગહરે ભૂરેયુક્ત કાલે રંગ, ગ્લોબોસ પેરિથેસિયા ઉત્પાદિત કરતે હોય। પેરિથેસિયા કા સૂક્ષ્મદર્શી પરીક્ષણ (ચિત્ર 6 એ) સે સંકુચિત, સિલિન્ડ્રિકલ, યૂનિટ્વાનિકેટ આસકી (ચિત્ર 6 બી) હ્યાલિન, અસેપ્ટેટ, સિલિન્ડ્રિકલ એસ્કોસ્પોર કે સાથ (ચિત્ર 6 સી) થે।

ચિત્ર 6 (એ): પેરિથેસિયા

ચિત્ર 6 (બી): યુનિયનોનેક્ટેસ આસકી

ચિત્ર 6 (સી): એસ્કોસ્પોર।

બીસ સી. ગ્રાલોયિયાસ્પોરિયોથિડ્સ વિયુક્તિયોं કી વિભિન્ન પ્રતિક્રિયાઓની કા ઇલાયચી પ્રજાતિયો જૈસે અપ્પંગલા - 1, આઈ આઈ એસલ આર વિજેતા તથા આઈ આઈ એસ આર અવિનાશ પર યેલ્લો હૈલો તથા સ્ટ્રીક એવં ઉસી પ્રકાર નિરીક્ષણ અંકિત કરને કે લિયે અધ્યયન કિયા ગયા। ઇન વિયુક્તિયોની મેં યેલ્લો હૈલો તથા સ્ટ્રીક કા પ્રાધાન્ય યા અપ્રાધાન્ય દ્વારા સૂચિત વિભિન્ન પ્રતિક્રિયાઓની કો પ્રદર્શિત કિયા। મૃદુલ પત્તોની પર વિકસિત ચિત્તી મેં 4.91 - 40.82, 7.85 - 60.45 તથા 11.78 - 38.47 મિ. મી.2 કા અન્તર ક્રમશાસન: આઈ આઈ એસ આર અવિનાશ, આઈ આઈ એસ આર વિજેતા તથા અપ્પંગલા 1 મેં અંકિત કિયા ગયા।

પ્રકન્દ એવં ખુર ગલન રોગ પ્રબન્ધન

આઈ આઈ એસ આર વિજેતા, આઈ આઈ એસ આર અવિનાશ તથા અપ્પંગલા -1 પ્રજાતિયોની એન્ડોફાઇટિક કવક વિયુક્તિયોની પ્ર્યુલોરિયમ ઔક્સિસ્પોરમ, રાઇઝોકોનિયા સોલાની તથા પાઇથિયમ વેક્સાન્સ કે પ્રતિ પ્રતિરોધી ક્ષમતા કે લિયે ઇન વિટ્રો મૂલ્યાંકન કિયા ગયા। જાચ કિયે વિયુક્તિયોની Va 4-2 (આઈ આઈ એસ આર વિજેતા), Cb 4-1, Cb 6-2 (અપ્પંગલા 1) તથા Aa 1-1 (આઈ આઈ એસ આર અવિનાશ) કો એફ. ઔક્સિસ્પોરિયમ કે પ્રતિ આશાજનક અંકિત કિયા ગયા। જબકિ, Cb 4-1, Cb 6-2 (અપ્પંગલા 1) તથા Ab 6 (આઈ આઈ એસ આર અવિનાશ) પી. વેક્સાન્સ તથા Cb -2 (અપ્પંગલા 1) આર. સોલાની કે પ્રતિ આશાજનક થે।

અદરક

આનુવંશિક સંસાધનોને

ખેત જીન બૈંક મેં છે સૌ અડસઠ જિંજીબાર અક્સેશનોની કા સંરક્ષણ કિયા ગયા। જનનદ્રવ્ય સંગ્રહાલયોની કો કેરલ તથા પશ્ચિમ બંગાલ સે સંકલિત દસ અદરક અક્સેશનોની કો જોડકર (જિસમેં દો અધિક ઘને સ્થાનીય અદરક હૈ) સમૃદ્ધ કિયા ગયા (ચિત્ર 7 એ, બી)।

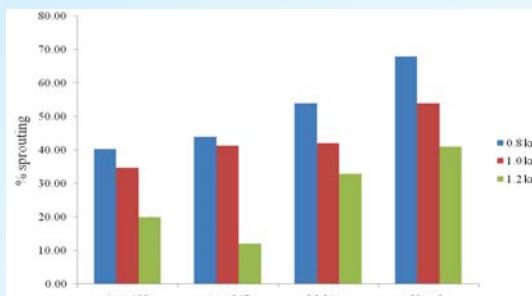

ચિત્ર 7 (એ): કેરલ (બી): પશ્ચિમ બંગાલ સે સંયિત વિશિષ્ટ અદરક સંકલન।

પ્રજનન

અધિક મોટાઈ વાલે તેરહ અદરક અક્સેશનોની મૂલ્યાંકન કરને પર અક્સે. 723, અક્સે. 247 તથા અક્સે. 713 કો અધિકતમ તાજા એવં મોટાઈ વાલા પ્રકન્દ અંકિત કિયા ગયા।

ચાર જીન પ્રકાર (આઈ આઈ એસ આર વરદા, આઈ આઈ એસ આર મહિમા, અક્સે. 182 તથા અક્સે. 247) કો વિભિન્ન માત્રા જૈસે 0.80, 1.00 તથા 1.20 કે આર મેં મૈંગલૂર વિશ્વવિદ્યાલય, મૈંગલૂર, કર્ણાટક મેં યિરાડિયેશન (900 બેડ પ્રત્યેક) કિયા ગયા। અંકુરણ મેં વિભિન્ન પ્રતિક્રિયાઓની નિરીક્ષણ કિયા ગયા (ચિત્ર 8)। એમ 1 વી 1 મ્યૂટેન્ટ્સ કો ગ્રીન હાઉસ મેં પાઇથિયમ સ્પીલીસ કે પ્રતિ છાનબીન કે લિયે સ્થાપિત કિયા ગયા।

ચિત્ર 8: ગામા કિરણોની અદરક કલિવર્સ પર રેડીયો સવેદનશીલતા।

તીન સક્ષમ મ્યૂટેન્ટ્સ કો રાલસ્ટોનિયા સોલાનસીરમ (એચ પી 0.5 / 15 તથા એમ 0.5 / 1) દ્વારા બાધિત રોગ કે અતિરિક્ત છાનબીન એવં મૂલ્યાંકન કે લિયે કલોન દ્વારા બહુગુણિત કિયા ગયા। ઇસકે અલાવા, પાઇથિયમ સ્પીસીસ (વી 0.5 / 2, આર 0.8 / 1 તથા આર 1.25 / 4) કે પ્રતિ પહ્યાન કિયે તીન સક્ષમ મ્યૂટેન્ટ્સ કો અતિરિક્ત છાનબીન કે લિયે બહુગુણિત કિયા ગયા।

કુરકુમા આમદા મેં આનુવંશિક વિવિધતા

સી. આમદા કે તીસ અક્સેશનોની કો મૃદા તથા પ્સ્યૂડોસ્ટમ ઇનોકુલેશન પ્રણાલી દ્વારા આર. સોલાનસીરમ કે રેસ 4 સ્ટ્રેન કી પ્રતિરોધકતા કે લિયે છાનબીન કિયા ગયા। દો અક્સેશનોની કો દોનોં મૃદા તથા પ્સ્યૂડોસ્ટમ ઇનોકુલેશન મેં પ્રતિરોધક અકિત કિયા ગયા। સી. આમદા તથા જ્રેડ. ઓફીશનેલ કે ઇનોકુલેટડ એવં અનઇનોકુલેટજડ નમૂનોની કો બ્રાઇટ ફીલ્ડ એવં ફ્લૂરોસેન્સ માઇક્રોસ્કોપિક અધ્યયન કિયા ગયા। પરિણામસ્વરૂપ, સી. આમદા કે સ્ટેલર ભાગ મેં જ્રેડ. ઓફીશનેલ કી અપેક્ષા ઘને કોશ ભિત્તી હોતી હૈ। ઇસકા મોટાપન જ્રેડ. ઓફીશનેલ કે એન્ડોરમલ કોશ કી તુલના મેં કાસ્પારીયન કા મોટાપન સ્પષ્ટ રૂપ સે હોતા હૈ।

ક્યુ પી સી આર દ્વારા ઊતક વિશિષ્ટ પ્રકટન કો વિશ્લેષણ

અદરક એવં મેંગો જિંજર કે પત્રોની તથા પ્સ્યૂડો સ્ટમ મેં વિભિન્ન સમય કે અન્તરાલ (0, 1, 4, 8, 16, 24, 48, 72, 96 તથા 120 એચ પી આઈ) મેં જીનોં જૈસે એલ આર આર - એન બી એસ, એ બી સી ટ્રાન્સ્પોર્ટસ, 4 - કૌમરેટ મેં કોએનજાઇમ એ લિગેસ (4 - સી એલ), ડલ્બ્યુ આર કે વાર્ડ ટ્રાન્સ્ક્રિપ્ટર ઘટક 8 તથા કૈલસ સિલથાઇસ કા અધ્યયન કિયા ગયા। સામાન્યતાયા, જ્રેડ. ઓફીશનેલ કી અપેક્ષા સી. આમદા મેં જીન કા પ્રકટ ન અધિક થા।

ફસ્લ પ્રબન્ધન

ફરટિંગેશન કાર્યક્રમ

કોયર પિથ એવં ગોબર ખાદ (1:1) દ્વારા મૃદા રહિત અદરક ઉત્પાદન કે અન્તર્ગત ફરટિંગેશન સૂચી કો માનકીનીકર્ત કિયા જા રહા હૈ। વિભિન્ન માત્રા કે ઉર્વરકો (75-125%) તથા 75% સંસ્તુત માત્રા + પી જી પી આર કે સાથ પાંચ ઉપચાર પર પરીક્ષણ કિયા ગયા। રોપણ કે 120 દિનોને બાદ અધિકતમ શુષ્ક ઉપજ તના (43-50%) તત્પશ્ચાત્ પ્રકન્દ (25-32%) તથા નિયન્ત્રણ (માસિક અન્તરાલ પર ઉર્વરક) તત્પશ્ચાત્ સંસ્તુત માત્રા મેં તાજા પ્રકન્દ કા વજન થા।

રાલસ્ટોનિયા સોલાનસીરમ કા સંપૂર્ણ જીનોમ અનુક્રમ

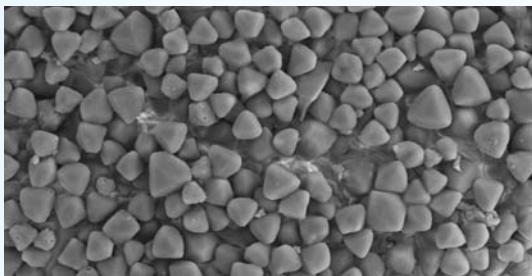
આર. સોલાનસીરમ (જી આર - એસ આઈ કે તથા જી આર - એમ ઈ પી) કે દો સ્ટ્રેન કો ઇલ્લૂમિના અનુક્રમ કિયા ગયા તથા ઉસસે અધૂરે આંકડે એ 5 મિલ્ક દ્વારા એકાત્રિત કિયે ગયે। દોનોં સ્ટ્રેનોની પ્રોક્કા (પ્રોકાર્યોટિક જીનોમ કી દ્રત્ત વ્યાખ્યા કે લિયે બનાયે સોફ્ટવેર ઉપકરણ) દ્વારા વ્યાખ્યા કિયે ગયે। જી આર - એમ ઈ પી મેં 5120 સી ડી એસ, 80 ટી આર એન એ તથા 1 ટી એમ આર એન એ હૈ જે બબ્કિં જી આર - એસ આઈ કે મેં 5080 સી ડી એસ, 63 ટી આર એન એ તથા 1 ટી એમ આર આન એ હૈ। પ્રોક્કા સે પૂર્વાનુમાનિત પ્રોટીન કે અચ્છે વર્ગીકરણ કે લિયે 1.0 ઈ-3 કો ઈ- વૈલ્યુ કટ ઓફ તથા 33 એવ એસ પી કે રૂપ મેં કટ ઓફ લંબીઈ કે સાથ બ્લાસ્ટ-2 જી ઓ દ્વારા સંશોધિત વ્યાખ્યા કિયા ગયા। ઇન જીનોમ કો વિભિન્ન એફેક્ટર પ્રોટીન તથા અન્ય વિષાળ ઘટકોની પતા લગાયા।

કીટ પ્રબન્ધન

હેયરી કૈટરપિલ્લર (સ્પિલારકિટ્યા ઓબ્લિક્વા)

એસ. ઓબ્લિક્વા સે વિયુક્ત એક નયે ટેટ્રાહેઝ્લ આકાર કે બહુ ન્યૂકિલિયોકેસ્ટિડ ન્યૂકિલિયોપોલીહેડ્રોવાઇરેસ (આઈ આઈ એસ આઈ- એન પી વી 02) કો પરિક્ષિત બૈકુલોવાઇરેસ જીન અનુક્રમ તથા એન્ડોન્યૂકિલિયસ વિશ્લેષણ કા પ્રતિબન્ધ કે આધાર પર ચરિત્રાક્તિ કિયા ગયા। પોલીહેડ્રિન તથા લેફ - 9 જીન અનુક્રમ એવં પોલીજનાટિક વિશ્લેષણ સે પ્રકટ હુા કી એસપીઓબીએનપીવી ગ્રુપ 1 એનપીવી કે એક નયા સંકલન હૈ તથા ઇસકે આરકિટ્ડે બાધિત અન્ય એનપીવીયોની કે સાથ બહુત

निकट संबन्ध हैं। पी एस टी 1, एक्स एच ओ 1 तथा एच आई एन डी III के साथ प्रतिबन्ध एन्डोब्लिक्लियस विश्लेषण करने पर यह ज्ञात हुआ कि एसपीओबीएनपीवी का अनुमानित जीनोम आकार 131 के बी के रूप में है। प्रयोगशाला के परीक्षण में एस. ऑब्लिक्वा के तीसरे इनस्टार के प्रति एन पी बी की एल डी 50 दर 43 ओबी/ लार्वा थी। तीसरे इनस्टार लार्वा के लिये मीडियन लेथल समय क्रमशः 1×10^6 ओबी/मि. लि. की मात्रा 181.01 घण्टे तथा 1×10^8 ओबी/मि. लि. की मात्रा 166.99 घण्टे थी। एसपीओबीएनपीवी से वियुक्त नयी स्ट्रेन आशावान थी।

चित्र 9: एन पी बी के संकमित एस. ऑब्लिक्वा।

हल्दी

आनुवंशिक संसाधन

खेत जीन बैंक में एक हजार चार सौ चार कुरकुमा अक्सेशनों का संरक्षण किया जा रहा है। जननद्रव्य संग्रहालयों में पांच कुरकुमा अक्सेशनों को शामिल किया गया।

प्रजनन

आई आई एस आर-प्रतिभा तथा स्थानीय नियन्त्रण के साथ हल्दी के तीन आशाजनक अक्सेशनों (अक्से.48, अक्से.79 तथा अक्से.849) का एक बहुस्थानीय परीक्षण केरल (पेरुवाण्णमूरी), आंध्र प्रदेश (विजयवाडा), तमिलनाडु (ईरोड़) और करनाटक (कामराजनगर तथा चेताली) में किया गया। इनमें से अल्प काल के जीन प्रकार अक्से. 48 तथा अक्से.79 की विभिन्न स्थानों में भी उत्तम दक्षता अंकित की गयी।

आणविक जैव विज्ञान

सी डी एन ए की संपूर्ण लंबाई का प्रवर्धन

संपूर्ण लंबाई के जीन क्लोनिंग के लिये एक सरल प्रोटोकोल

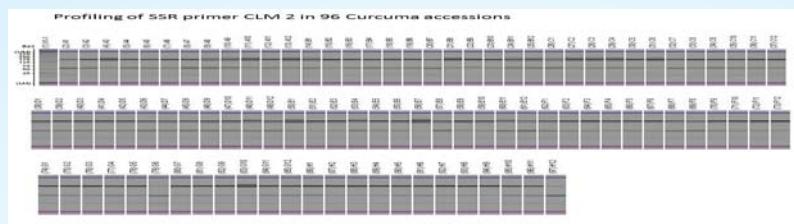
को जीन विशिष्ट प्राइमर्स द्वारा एस एम ए आर टी प्रणाली के साथ प्रतिकूल पी सी आर संयोजन द्वारा अनुकूलतम बनाया। संपूर्ण लंबाई के सी डी एन ए को कर्स 3 विशिष्ट आउटवार्ड प्राइमर्स द्वारा हल्दी के संपूर्ण कोशों में स्थापित सी डी एन ए संभरण से 5 यू टी आर का 137 बी पी तथा 3 यू टी आर का 299 बी पी के साथ कुरकुमिन सिन्थाइस 3 (कर्स 3) को प्रवर्धित किया।

विशिष्ट एम आई आर एन ए की क्लोनिंग

चार एम आई आर एन ए जैसे, एम आई आर 156, एम आई आर 167, एम आई आर 172, एम आई आर 396 को स्टम लूप आर टी - पी सी आर प्रणाली द्वारा क्लोन करके अनुक्रम किया गया। इनमें, दो एम आई आर एन ए जैसे, एम आई आर 156, एम आई आर 172 का लक्ष्य क्रमशः स्क्वामोसा प्रोमोटर बाइन्डिंग जैसे जीन तथा फ्लोरल होमियोटिक प्रोटीन ए ई टी ए एल ए 2 जैसे आईसोफोर्म X1 के रूप में पूर्णानुमानित करके पहचान किया। डीप सीक्वेन्सिंग द्वारा एम आई आर एन ए लक्ष्य की पहचान की गयी जो प्रधानतया परिरक्षित ट्रान्स्क्रिप्शन संघटकों में सम्मिलित है। पहचान किये प्रमुख लक्ष्य में वृद्धि नियामक संघटक (जी आर एफ), एन ए सी डोमेन के प्रोटीन, एफ-बोक्स फेमिली प्रोटीन, जी ए एम वाई बी ट्रान्स्क्रिप्शन संघटक जैसे प्रोटीन, होमियोबोक्स ल्यूसिन जिप्पर प्रोटीन, टी सी पी ट्रान्स्क्रिप्शन संघटक तथा एम आई आर 396, एम आई आर 164, एम आई आर 394, एम आई आर 319, एम आई आर 166, एम आई आर 171 तथा एम आई आर 160 द्वारा तीन ऑक्सिन रेपोन्स संघटक को लक्षित किया गया।

तालिका 1: क्लोनिंग द्वारा पहचान किये एम आई आर एन ए का विवरण

एम आई आर एन ए	एम आई आर एन ए संर्द्ध	प्रयुता	अनुक्रम की लंबाई	लक्षित जीन
क्लोन एम आई आर 156	ओ एस आर एम आई आर 156	82	20	एस पी एल
क्लोन एम आई आर 167	ए टी एच एम आई आर 167	281	21	एन ए
क्लोन एम आई आर 172	ए टी एच एम आई आर 172	13	21	टी एफ-ए पी 2 ब्रैंडी श्यॉलिंग रेपोन्सीव
क्लोन एम आई आर 396	ए टी एच एम आई आर 396	751	21	एन ए

चित्र 10: कुरकुमा के 96 अक्षेशनों में एस एस आर प्राइमर सी एल एम 2 की प्रोफाइलिंग।

जीनोमिक एस एस आर के लिए माइनिंग

छियानब्बे अक्सेशनों में दस पोलीमोर्फिक जीनोमिक एसएस आर प्राइमर्स (सी एल एम 2, सी एल एम 25, सी एल एम 33, सी एल एम 34, सी एल एम 61, कुमिसाट 8, कुमिसाट 18, कुमिसाट 20, कुमिसाट 22, कुमिसाट 28) का मल्टी एन ए विश्लेषण किया गया (चित्र 10)। मल्टी एन ए, उच्च संवेदकता पहचान हेतु एक माइक्रोचिप आधारित इलेक्ट्रोफोरेसिस प्रणाली है, जिसमें एल ई डी के फ्लूरेसेन्स डिटक्टर का प्रयोग करते हैं। यद्यपि विमोचित प्रजातियों के बीच प्रमुख अन्तर की पहचान नहीं की जा सकती है। परन्तु, सुवर्णा, सुगुणा तथा सुदर्शना की अन्य विमोचित प्रजातियों से पहचान की जा सकती है तथा सुवर्णा अन्य प्रजातियों से भिन्न भी दिखती है।

अदरक एवं हल्दी उत्पादन पर रंगीन शेडनेट का प्रभाव

अदरक एवं हल्दी को पारम्परिक खेती के साथ - साथ
इनकी लाल, हरे, सफेद एवं काले शेड नेट के अन्तर्गत
खेती की गयी। शेड नेट में हल्दी (पी ए आर) गहनता खुले
हल्के गहनता में 58-63% का अन्तर था। रोपण के 140
दिनों के बाद सॉप्लिंग करने पर यह प्रकट हुआ कि प्रकब्दों
का विभाजन अदरक में 45-53% तथा हल्दी में 28-31%
था। अदरक में कुल उपज लाल रंग के शेड नेट में अधिक
अंकित की गयी, जबकि हल्दी में इन शेड नेटों के अन्तर्गत
उपज में कोई अन्तर नहीं था।

कीट प्रबन्धन

प्ररोह भेदक (कोनोगीथस पंक्तिफरालिस)

कीटनाशक सूत्रकृमियों के सिम्बयोटिक जीवाणुओं पर अध्ययन

ਹੈਟਰੋਹੈਂਬਡਾਇਟਿਸ ਸਪੀ. (ਆਈ ਆਈ ਏਸ ਆਰ -ਈ ਪੀ ਏਨ 01)

जो अदरक एवं हल्दी को हानि पहुंचाने वाले प्रतोह भेदक के प्रति आशाजनक कीटनाशक सूक्रकृमि है। उसका संबन्धित सिम्बयोटिक जीवाणुओं की रूपवैज्ञानिक, जैवरासायनिक एवं आणविक चरित्रांकन करने पर फोटोरहेष्टस लुमिनेसेन्स (आई आई एस आर- ई पी एन बी सी 09) के रूप में पहचान की गयी।

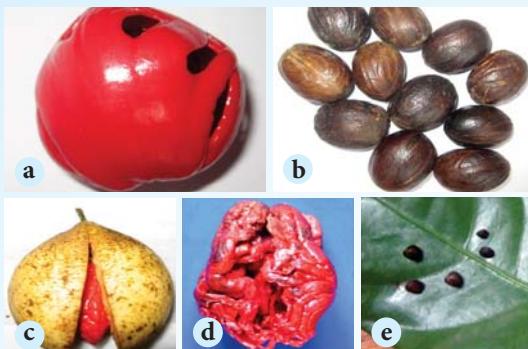
कीटनाशक सूत्रकृमियों का मूल्यांकन

अदरक एवं हल्दी के खेत में संक्रमित प्ररोह भेदक के प्रति चार आशाजनक कीटनाशक सूत्रकृमियों जैसे, हेटोरेहबड़ाइटिस स्पी. (आई आई एस आर -ई पी एन 01), स्टेनिटनरनेमा स्पी. (आई आई एस आर -ई पी एन 02), औ. जिंजरी (आई आई एस आर -ई पी एन 07) तथा ओशियस स्पी. (आई आई एस आर -ई पी एन 08) का परीक्षण किया गया। औ. जिंजरी (आई आई एस आर -ई पी एन 07) उपचारित अदरक एवं हल्दी के पौधों में नियन्त्रण (क्रमशः 36.9 तथा 51.9 %) की तुलना में न्यूनतम (क्रमशः 19.4 तथा 28.4 %) प्ररोह हानि अंकित की जो कीटनाशक मैलथियोन उपचार के लगभग बराबर (क्रमशः 18.4 तथा 24.6 %) थी।

वृक्ष मसाले

आनुवंशिक संसाधन

केरल के इदुविक, कोट्टयम तथा मलप्पुरम जिलों में किसान भागीदारी जायफल जननद्रव्य संकलन किया गया। किसानों की कुछ प्रजातियों सहित 31 जायफल जननद्रव्य का संकलन करके परिविक्षित किया गया (चित्र 11)। संकलित विशिष्ट जननद्रव्य में मौलिक स्टराइल बीज युक्त जायफल भी है; बड़े नट वाले जायफल; मोटी एवं संपूर्ण जावित्री प्रकार; उच्च उपज वाली मानोशियस जायफल तथा पुनर्थानन्म जाति, किसान की एक प्रजाति है जिसमें बहुत मोटा नट के साथ - साथ अधिक जावित्री भी है।

ચિત્ર 11 (એ) : નટ કો કવર કી હુઈ મોટી જાવિત્રી કે જાયફલ કા સકલન।

ચિત્ર 11 (બી) : અધિક મોટાઈ વાળા નટ પ્રકાર।

ચિત્ર 11 (સી) : મૌલિક સ્ટરાઇલ બીજ યુક્ત જાયફલ।

આણવિક જૈવ વિજ્ઞાન

જાવિત્રી સે જીનોમિક ડી એન એ કી વિયુક્તિ એવં પ્રવર્ધન

જાવિત્રી સે ઉચ્ચ ગુણવત્તા યુક્ત ડી એન એ કો વિયુક્ત કરને કે લિયે એક પ્રોટોકોલ વિકસિત કિયા ગયા (ચિત્ર 12)। ઇસ ડી એન એ કી શુદ્ધતા કો ગુણાત્મક એવં માત્રાત્મક આકલન, રિસ્ટ્રક્શન ડાઇઝેશન તથા આર એ પી ડા દ્વારા જાંચ કી ગયી। બારકોડિંગ loci, rbcL iE1E1 ITS કો પ્રવર્ધન કિયા ગયા।

માઇરિસ્ટિક સ્પીસીસ (એમ.ફ્રેગ્રન્સ, એમ. મલાબારિકા, એમ. અન્ડમાનિકા, એમ. ફટુઆ, એમ. બડોમી, એમ. અમિંડાલિના) કી બારકોડિંગ

એમ.ફ્રેગ્રન્સ, એમ. મલાબારિકા, એમ. અન્ડમાનિકા, એમ. ફટુઆ, એમ. બડોમી, એમ. અમિંડાલિના rbcL તથા ITS loci કે લિયે ક્રમશ: 52.5°C તથા 56°C કે અનીલિન તાપમાન યુક્ત પી સી આર તાપમાન અનુકૂલતમ થા। rbcL તથા ITS એમ્પ્લિકોન ક્રમશ: 600 બી પી તથા 500 બી પી કી ઉપજ પ્રાપ્ત હુઈ (ચિત્ર 12)।

ચિત્ર 12: rbcL લોક્સ કો પ્રવર્ધન। લેન 1-4- માઇરિસ્ટિક ફ્રેગ્રન્સ, લેન 4-8- એમ. મલબારિકા, લેન 9- એમ. અન્ડમાનિકા, લેન 10- એમ. ફટુઆ, લેન 11- એમ. બડોમી, લેન 12- એમ. અમિંડાલિના।

બારકોડ અનુક્રમ

સિન્નમામેમ સ્પીસીસ (સી. વીરમ, સી. બ્લોસિસેન્સ, સી. સલફુરાટમ) કે લિયે matK બારકોડ અનુક્રમ કો રૂપાંકિત કરકે એન સી બી આઈ કે જીન બેંક ન્યૂકિલિયોટાઇડ ડેટાબેસ મેં જમા કિયા।

ફસલોત્તર તકનીકી

માઇરિસ્ટિક સ્પીસીસ કા ફાઇટોકેમિકલ વિશ્લેષણ

એમ. ફ્રેગ્રન્સ કે નટ જાવિત્રી તથા પેરિકારપ કે એસન્શિયલ તેલ કે પ્રોફાઇલ કા અધ્યયન કિયા ગયા। નટ એવં જાવિત્રી મેં સમાન સંઘટક થે। પ્રથાન સંઘટક સબિનેન, પિનેન, મિરસેન, - ટરપિનેન, 4 - ટરપિનોલ, સફરોલ તથા ઎લિમાઇસિન થે।

એમ. ફ્રેગ્રન્સ કે પેરિકારપ 4 - ટરપિનોલ, α -ટરપિનોલ, y-ટરપિનેન, α - ટરપિનેન, પિનેન્સ તથા મિરસેન દ્વારા ડોમિનેટ કિયા ગયા। એમ. પ્રેયિની તથા એમ. ફ્રેગ્રન્સ કી બીજ ઉપજ મેં ક્રમશ: 40% તથા 32% માખન કી માત્રા થી। એમ. પ્રેયિની તથા એમ. ફ્રેગ્રન્સ કે મોટાપણ કે એસિડ પ્રોફાઇલ સે જ્ઞાત હુઆ કી દોનોં મેં માઇરિસ્ટિક એસિડ 80% સે અધિક થા।

જાયફલ કી ઓક્સિડેન્ટ રોધી ક્ષમતા

એમ. ફ્રેગ્રન્સ કે પ્રમુખ એસન્શિયલ ઓયલ સંઘટકો જૈસે, માઇરિસ્ટિસિન, 4 -ટરપિનોલ તથા α - ટરપિનોલ કી ઓક્સિડેન્ટ રોધી ક્ષમતા કો ડી પી પી એચ એવં ફોસ્ફોમોલિબિનમ પ્રણાતી દ્વારા તુલનાત્મક અધ્યયન કિયા ગયા। પરિણામસ્વરૂપ, માઇરિસ્ટિસિન મેં અધિક ઓક્સિડન્ટરોધી ક્ષમતા અંકિત કી ગયી।

સર્વેક્ષણ

મદસાલા ફસલો (કાલી મિર્ચ, ઇલાયચી, અદરક, હલ્દી, ગાર્સિનિયા તથા જાયફલ) કે એન્ટોમોપૈથોજન એવં કીર્તોની અન્ય પ્રાકૃતિક શત્રુઓની કેરલ કે ઇદ્વાકિ, વયનાડુ તથા કોષિકકોડ જિલોની, તમિલનાડુ કે કોયમ્બતોર તથા નીલગિરિ જિલોની એવં નાગાલેંડ કે દિમાપુર જિલો મેં સર્વેક્ષણ કિયા ગયા। કાલી મિર્ચ સ્કેલ, અસ્પિડાયોટસ ડિસ્ટ્રેક્ટર, ઇલાયચી શ્રિષ્ટસ, એસ. કારડમોમી, ઇલાયચી સ્કેલ, અનુસંધાન કે મુખ્ય અંશ

ઔલાકાટિપિસ સ્પીલીસ, ગાર્ટીનિયા હોપ્પર, બુસોનિયોમિમસ મન્જુનાથ, તથા જાયફલ પ્રરોહ ભેદક, સિનોક્વાલોન અનલે જૈસે કીટોની કા પ્રભાવ અંકિત કિયા ગયા | રૂપવૈજ્ઞાનિક એવં આણવિક અધ્યયન કે આધાર પર કવક બાધિત બી. મંજુનાથિ કો મેટરહિસિયમ ફલોવોવિરિડે (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એફ -03) તથા કવક બાધિત એસ. કારડોમોમી કો ઇસારિયા સ્પી. (આઈ આઈ એસ આર - ઈ પી એફ-03) કે રૂપ મેં પહ્યાન કી ગયી | સર્વેક્ષણ કે દૌરાન સંકલિત અદરક પ્રરોહ ભેદક કે ચાર લારવલ તથા પ્યૂપલ ફોરસિટોયિડ્સ, એટિબોર્ટ સિરિની, કસાન્નોપિમ્પલા સ્ટમાટર, ટ્રાથાલા ફેલાવુરબિટાલિસ તથા અપનિલેસ સ્પી. કે રૂપ મેં પહ્યાન કી ગયી |

યિત્ર 13: આઈ આઈ એસ પ્રાયોગિક પ્રક્ષેત્ર, પેરુવળણામુષિ મંજુનાથ સંસાધન ઇકાઈ |

સંસ્થાન તકનીકી પ્રબધન ઇકાઈ (આઈ ટી એમ યુ)

પ્રસ્તુત વર્ષ કાલી મિર્ચ, અદરક, હલ્દી તથા ઇલાયચી કે સૂક્ષ્મપોષણ મિશ્રણ કે વાળિજીકરણ કે લિયે એન આર ડી સી કે માધ્યમ સે રેયિન્બો એગ્રિ લાઇફ, કડપ્પા તથા અન્ધ્ર પ્રદેશ કો ચાર લાઇસન્સ દિયે ગયે | હલ્દી પ્રજાતિ આઈ આઈ એસ આર પ્રતિભા કે લાઇસન્સ કા નવીનીકરણ કિયા ગયા | ટ્રાઇકોડેરમા હરજીયાનમ કે વાળિજીક ઉત્પાદન કે લિયે એક વિશ્િષ્ટોત્તર લાઇસન્સ જિલા કૃષિ ફાર્મ, તલિપરમ્બા, કેરલ કો દિયા ગયા | કાર્યાલય એવં ઇન્કયુબેશન સુવિધાઓની કા લાઇસન્સ એક નિઝી કંપની કો દિયા ગયા |

કૃષકોની રોપણ કે બારે મેં તકનીકી પરામર્શ પ્રદાન કરને કે લિયે ચાર પરામર્શ ભ્રમણ આયોજિત કિયે ગયે | બી પી ડી કાર્ય કે અન્તર્ગત વયનાડુ જિલા વ્યવસાય કેન્દ્ર, કેરલ, રાજ્ય કુટીર વ્યવસાય સંઘ આદિ દ્વારા આયોજિત કાર્યશાલા મેં સંસ્થાન કે વैજ્ઞાનિકોને ભાગ લિયા તથા મર્યાદા સંસાધન એવં વ્યવસાય ઇન્કયુબેશન સુવિધા પર વ્યાખ્યાન દિયા | કાલી મિર્ચ કી સફાઈ એવં ગ્રેડિંગ, સફેદ કાલી મિર્ચ તથા કરી પાઠડર કે ઉત્પાદન હેતુ એક મર્યાદા સંસાધન ઇકાઈ કો આઈ આઈ એસ આર પ્રાયોગિક પ્રક્ષેત્ર, પેરુવળણામુષિ (ચિત્ર 13) મેં એન એ આઈ પી કી વિત્તીય સહાયતા સે સ્થાપિત કિયા ગયા |

વિસ્તાર એવં પ્રશિક્ષણ

તકનીકી સ્થાનાન્તરણ કાર્યક્રમ

સંસ્થાન ને કિસાનોં, બેરોજગાર યુવાઓં, આદિવાસી લોગોં તથા છાત્રોની લાભ કે લિયે પ્રભાવી તકનીકી સ્થાનાન્તરણ હેતુ વિભિન્ન અવધિ મેં 17 પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ આયોજિત કિયે | ઇન પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમોની સંસ્થાન કે અન્દર એવં સંસ્થાન કે બાહ્ય દોનોની તરહ કે પ્રશિક્ષણ શામિલ હૈનું | આદિવાસી કિસાનોની લાભ કે લિયે વિશેષ રૂપ સે છે: પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ આયોજિત કિયે ગયે | તકનીકી સ્થાનાન્તરણ કે લિયે પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમોએ એવં નીતિયાં એક વ્યાપક ભૌગોલિક ક્ષેત્ર મેં અન્ય સંસ્થાનોની, એન જી ઓ તથા સહકારી સંઘોની સાથ સંયુક્ત રૂપ સે આયોજિત કિયે ગયે | ઇસકે અલાવા, કૃષિ તકનીકી સૂચના કેન્દ્ર ને દલ ભ્રમણ એવં લઘુ ઓરિયન્ટેશન કાર્યક્રમ કો છાત્રોની તથા કિસાનોની સંગઠિત દલોની કે લિયે આયોજિત કિયા | આગન્તુકોની અન્ય રાજ્યોની કિસાન, કૃષક મહિલાએ તથા છાત્ર મી શામિલ હૈનું | ગત વર્ષ એટિક ને વિભિન્ન માધ્યમોની દ્વારા 3500 સે અધિક પરામર્શ સેવાયે પ્રદાન કી ગઈ | યે પરામર્શ સેવાયે પ્રજાતિયોની ચયન, પાદપ સંરક્ષણ, પોષણ પ્રબન્ધન આદિ વિષય પર પ્રદાન કી ગયી |

વયનાડુ કે લિયે વિશેષ કાર્યક્રમ

વયનાડુ કી ચાર પંચાયતોની લગભગ 180 મૃદ્દા નમૂનોની સંચિત કરકે રોગજનકોની વિશ્લેષણ કિયા ગયા | પરિણામસ્વરૂપ 10 જગહોની ફાઇટોપથોરા કો અંકિત કિયા ગયા તથા ઉનકે નિયન્ત્રણ કે લિયે પરામર્શ મી દિયે ગયે |

મૃદા એવं પર્ણ નમૂનોનું કો સૂક્ષ્મ પોષણ કે લિયે વિશ્લેષણ કિયા ગયા તથા ઉનકે પરિણામોનું કો ફસલ વિશિષ્ટ સંસ્તુતિયાં સહિત કિસાનોનું કો દિયા ગયા। વૈજ્ઞાનિકોનું ને મૃદા સ્વાસ્થ્ય એવં રોગ સમસ્યાઓનું પર કિસાનોનું કો શિક્ષિત કરને કે લિયે પાંચ બાર ભ્રમણ કિયા તથા કાલી મિર્ચ પૌધશાલા / ખેતી પર તીન સંગોછ્યાં મી આયોજિત કી ગઈ। નીમ કેક, વર્માન્કમ્પોસ્ટ, જૈવનિયન્બ્રણ કારક તથા સૂક્ષ્મપોષણ મિશ્રણ આદિ દેકર કાલી મિર્ચ કે પીલાપન વાળે ક્ષેત્રોનું પૂઠાડી, મુલ્લાનકોલ્લી, પુલપલ્લી, તિરુનેલ્લી તથા મેપાડી પંચાયતોનું પચહત્તર ખેતીગત પ્રદર્શની આયોજિત કી ગઈ। ઇન પીલાપન કો સ્થાન વિશિષ્ટ તકનીકી પૈકેજ કો અપનાકર મૃદા કી અમ્લીયતા કો ઠીક કરના, જૈવનિયન્બ્રણ કારકોનું કો પ્રયોગ એવં સૂક્ષ્મ પોષણ પ્રબન્ધન દ્વારા સ્વસ્થ બનાયા ગયા।

મસાલા તેલ એવં ઓલિઓરસિન કે નિર્યાત પર અધ્યયન

મસાલોનું સે પૃથક કિયે મૂલ્ય વર્ધિત વસ્તુઓનું કે નિર્યાત ને પિછલે કર્ઝ સાલોનું સે અનુકૂલ ટ્રેન્ડ દેખા ગયા। ઇન વસ્તુઓનું પર હો રહી વૃદ્ધિ, જો ભારતીય મસાલોનું કે લિયે પ્રમુખ નિર્યાત બાજાર મેં અસંસ્કૃત વસ્તુઓનું કે મૂલ્ય વર્ધિત ઉપજોનું કે લિયે એક સામાન્ય પ્રાથમિકતા દર્શાતી હૈ। ખાદ્ય વ્યવસાય મસાલોનું કે પ્રમુખ ઉપભોક્તા કે રૂપ મેં આયે હૈ, ઘરેલૂ ઉપભોગ કે છોટે વ્યાપારી મી મૂલ્ય વર્ધિત ઉપજ જૈસે મસાલા તેલ તથા મસાલા ઓલિઓરસિન કા ઉપયોગ કરને લગે। ઇસકા અર્થ હૈ કે આને વાળે વર્ષાં મેં મૂલ્ય વર્ધિત વસ્તુઓનું કી માંગ બઢેગી જિસસે નિર્યાત મેં બઢોતરી હોગી।

કાલી મિર્ચ મેં પ્રભાવી તકનીકીયોનું કા આકલન

ન્યારહર્વીં પંચ વર્ષીય યોજના કે લિયે કેરલ તથા કરનાટક મેં કાલી મિર્ચ કે જિલાવાર ઉત્પાદન ક્ષેત્ર એવં ઉત્પાદકતા પર જિલાવાર આંકડોનું કો ઇન દો રાજ્યોનું મેં તકનીકી અંગીકરણ દ્વારા ઉપજ બઢાને કે લિયે ઉપજ અન્તર એવં સક્ષમતા કા આકલન કરને હેતુ ઉપયોગ કિયા ગયા। અખિલ ભારતીય સમન્વિત મસાલા અનુસંધાન પરિયોજના (એ આઈ સી આર પી એસ) કે અન્તર્ગત વર્ષ 2007-08 સે 2011-12 કી અવધિ મેં રાજ્ય મેં પ્રજાતીય પરીક્ષણ મેં પ્રાપ્ત કાલી મિર્ચ કી ઉપજ પર પ્રત્યેક રાજ્ય કે લિયે તકનીકી ઉપજ કી ગણના કી ગઈ। કેરલ તથા કરનાટક મેં કાલી મિર્ચ કી ઔસત ઉપજ કો ક્રમશ: 309 કિ. ગ્રા. / હેક્ટેયર તથા 634 કિ. ગ્રા. / હેક્ટેયર આકલિત કિયા ગયા। તકનીકીયોનું કો અપનાયે બિના કુલ ઉત્પાદન કી ગુણવત્તા રાષ્ટ્રીય સ્તર પર લગ્બગ 50,000 ટ

ન આકલિત કિયા ગયા। સાર્વજનિક ધન પ્રદત્ત અનુસંધાન સંસ્થાનોનું દ્વારા રૂપાંકિત તકનીકીયોનું ને દેશ મેં કાલી મિર્ચ કે ઉત્પાદકતા સ્તર કો બઢાને મેં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા અદા કી હૈ।

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર

પ્રસ્તુત વર્ષ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ને કિસાનોનું, કૃષક મહિલાઓનું, ગ્રામીણ યુવાઓનું તથા વિસ્તાર કર્મિયોનું કે સર્વ વિજ્ઞાન, બાગવાની, પણ વિજ્ઞાન, ગૃહ વિજ્ઞાન, મત્સ્ય પાલન, પૌધ સંરક્ષણ વિષય પર સંબંધિત ક્ષેત્રોનું 107 પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ આયોજિત કિયે। ઇન કાર્યક્રમોનું સે લગ્બગ 3263 પ્રશિક્ષાર્થી લાભાન્વિત હુયે। ઇસ અવધિ મેં તકનીકી મૂલ્યાંકન એવં સંશોધન પર નૌ અગ પંક્તિ પ્રદર્શની તથા પાંચ ખેતીગત પરીક્ષણ કાર્યક્રમ આયોજિત કિયે ગયે। ઇનમેં સે, અધિક ઊંચાઈ વાળી ભૂમિ મેં ચાવલ કી ખેતી (ચિત્ર 14 એ), અદરક કે લિયે આઈ આઈ એસ આર પોષણ મિશ્રણ, અમરાન્થસ કે રેણુશ્રી પ્રજાતિ કી ખેતી, પ્રો-ટ્રૈ દ્વારા અદરક કે રોપણ પ્રવિધિ આદિ કો કિસાનોનું ને સ્વીકાર કિયા। રાજ્ય બાગવાની મિશન કે તત્વાવધાન સે છ: મહીને કા એક બાગવાની પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ 25 ગ્રામીણ યુવાઓનું કે લિયે આયોજિત કિયા। ઇનમેં સે, 12 પ્રશિક્ષાર્થીયોનું ને વિભિન્ન પૌધશાલા મેં સ્વ રોજગાર એકક શુરૂ કિયે। ઇસ કેન્દ્ર ને કિસાનોનું કે લિયે વિભિન્ન સેવાયે પ્રદાન કરને હેતુ એક પાદપ એવં પણ વિભિન્ન કાર્યક્રમોનું કે લિયે વૈકિસનેશન તથા દો પણ સ્વસ્થ્ય અભિયાન આયોજિત કિયે (ચિત્ર 14 બી)। કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ને કિસાનોનું કે ખેતોનું સે મૃદા પરીક્ષણ કે બાદ મૃદા સ્વાસ્થ્ય કાર્ડોનું કા વિતરણ કિયા ગયા। અદરક એવં હલ્દી કી ઉચ્ચ ઉપજ વાળી પ્રજાતિયોનું પર બીજ ઉત્પાદન ભાગીદારી કો ચાર કિસાનોનું કે ખેતોનું મેં કિયા ગયા। કેન્દ્ર ને પંજીકૃત કિસાનોનું કો ઉનકે મોબાઇલ પર કૃષિ એવં સંબંધિત કૃષિ પર નવીન સૂચનાયે લઘુ સન્દેશ સેવા (એસ એસ એસ) દ્વારા દી જા રહા હૈ। કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર દ્વારા અબ તક બારહ એસ એમ એસ તથા પાંચ શબ્દ સન્દેશ 743 કિસાનોનું તથા 151 વિસ્તાર કર્મિયોનું કે દિયે ગયે। કેન્દ્ર ને નૌ સંગોછ્યાં આયોજિત કી, નૌ કિસાન મેળે એવં પ્રદર્શનિયોનું મેં ભાગ લિયા। છ: આકાશવાણી વ્યાખ્યાન પ્રસારિત કિયે તથા વિભિન્ન અનુસંધાન સંસ્થાનોનું કિસાનોનું કે લિયે તીન અધ્યયન દૌરે મી આયોજિત કિયે। ઇસ અવધિ મેં વિભિન્ન તકનીકીયોનું કા વિતરણ કરકે 5.19 લાખ રૂપયે અર્જિત કિયે। જિસસે

8572 કિસાન લાભાન્વિત હુએ। કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ને જિલે કે રિમોટ ક્ષેત્ર કે કિસાનોનો રોપણ સામગ્રીઓનો તથા અન્ય કા વિતરણ કરને કે લિયે એક મોબાઇલ ક્રય એકક કી સ્થાપના કી। કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ને ઇસ અવધિ મેં આઠ કિસાન ઉત્ત્રયન પ્રલેખ પ્રસારિત કિયે। જિસે અન્ય સંશોધન ઉત્ત્રયન કે લિયે એટીએમાં દ્વારા ચયન કિયા ગયા। પ્રસ્તુત અવધિ મેં કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર મેં પ્રતિ માસ 20000 પ્રતિ દિન લેયર ચિકસ કી ઉત્પાદન ક્ષમતા વાળી એક મુર્ગી પાલન એકક કો વિકસિત કિયા ગયા।

a

b

ચિત્ર 14 (એ): ઊંચાઈ વાળી ભૂમિ મેં ચાવલ કી ખેતી, (બી): - પણ સ્વાસ્થ્ય અમ્લિયાન

અનુભાવ ભારતીય સમબિંદિત મસાલા અનુસંધાન પરિયોજના

આનુવંશિક સંસાધન

પ્રસ્તુત વર્ષ કાલી મિર્ચ, અદરક, હલ્દી, જાયફલ એવં લોંગ કે 75 નયે સંકલનોનો કો સંચિત કિયા ગયા।

નई પ્રજાતિયાં

પાંચ ઉચ્ચ ઉપજ વાળી મસાલા પ્રજાતિયોનો કો વિકસિત કરકે વિમોચન કે લિયે સંસ્તુત કિયા ગયા।

- ◆ ઇલાયચી કી દો પ્રજાતિયાં- અપંગલા 2 (કટ્ટે વિષાળુ કે પ્રતિરોધક સંકર) તથા પી વી 3 શુષ્કતા કે લિયે મધ્યમ પ્રતિરોધક।
- ◆ ધનિયા કી દો પ્રજાતિયાં - RCr 475 (બુશી એવં ઝ્રેકટ પાદપ પ્રકાર) તથા નરેન્દ્ર ધનિયા 2 (દ્વિલક્ષ્ણત પ્રજાતિ)।
- ◆ LFC 103: ઉચ્ચ ઉપજ વાળી મેથી કી પ્રજાતિ-સિંચિત એવં વર્ષ આધારિત દોનોં પ્રકાર કે લિયે ઉધિત।

કાલી મિર્ચ મેં એકીકૃત રોગ પ્રબન્ધન

જૂન કે પહલે સપ્તાહ તથા અગસ્ટ કે તીસરે સપ્તાહ મેં નયે કવક વિષાક્ત મોલીકૂલ ફેનામિંડન (10%) + મૈકોઝેબ (50%) કો 2 લિ./ બેલ કી દર સે છિડકના તથા 3 લિ./ બેલ કી દર સે ડ્રાન્ચિંગ, ટ્રાઇકોડેરમા હરાજીયાનમ 50 ગ્રા. 1.0 કિ. ગ્રામ તથા નીમ કેક કે સાથ મૃદૂ મેં ડાલને પર પણો પર કીટબાધા, પીલાપન, પતઙ્ગ તથા બેલ કી હાનિ કો કમ કર સકતે હોય। ઇન ઉપચારોનો કો કરનાટક રાજ્ય મેં અપનાને કે લિયે સંસ્તુત કિયા ગયા।

ઇલાયચી મેં ફરટિગેશન

છોટી ઇલાયચી મેં ફરટિગેશન કે લિયે તકનીક વિકસિત કી ગયી જિસકે દ્વારા 75% સંસ્તુત માત્રા મેં ઉર્વરક કે સાથ 9 લિ. / કલમ્પ ડાલને સે 44% જલ તથા 25% ઉર્વરક કો બચા સકતે હોય।

અદરક મેં જૈવિક ખાદ

અદરક મેં એકીકૃત પોષણ પ્રબન્ધન કે લિયે 30 ટન / હેક્ટાયર + એન પી કે 80:50:50 કિ. ગ્રા. પ્રતિ હેક્ટાયર, એફ વાઈ એમ ઉર્વરક કી માત્રા બિહાર રાજ્ય કે લિયે સંસ્તુત કી ગયી।

અદરક કે પ્રકન્દ ગલન રોગ કા નિયન્ત્રણ

અદરક કે પ્રકન્દ ગલન રોગ કે પ્રબન્ધન કે લિયે સરસોં એવં કૈબેઝ કે ફસલ અવશેષોનો મૃદૂ (બાયોફાર્મિંગેશન) મેં સંયોજિત કરકે મેટાલકિસિલ + મૈકોઝેબ 1.25 ગ્રા. / લિ. કે સાથ 15-20 મિનિટ તક પ્રકન્દ ઉપચાર કરને કે લિયે સંસ્તુત કિયા ગયા।

હલ્દી કે લિયે સૂક્ષ્મપોષણ

બિહાર કી ભૂમિ મેં લોહા કે અભાવ (1.73 પીપી એમ) કે લિયે પર્તોને પર ફેરસ સલ્ફેટ 0.5% કી દર સે રોપણ કે 60 તથા

90 दिनों के बाद डालना उपज बढ़ाने के लिये लाभदायक है।

गैर मौसम में धनिया के पत्तों के उत्पादन के लिये सूक्ष्म पोषण का मानकीकरण

धनिया के अधिकतम पत्तों के उत्पादन (4824 कि. ग्रा. / हेक्टेयर) के लिये रोपण के 20 दिनों के बाद एन पी के 30:40:20 कि. ग्रा. / हेक्टेयर के साथ GA 15 पी पी एम के छिड़काव को संस्तुत किया गया। जिससे नियन्त्रण की तुलना में 25% अधिक उपज प्राप्त हुई।

मेथी, धनिया तथा सौंफ के लिए पी जी पी आर

आई आई एस आर पी जी पी आर स्ट्रेन अथवा एफ के -14 (प्लॉडोमेनास पुटिडा) या एफ एल-18 (माक्रोबैक्टीरियम प्टोक्सिडन्स) के साथ बीज पेल्लेटाइसिंग या दोनों का संयोजन को टाल्क संयोजन 1.5 कि. ग्राम. / हेक्टेयर की दर से बीज उपचार के रूप में करने पर प्रभावी था। इन उपचारों को अपनाने से आन्ध्र प्रदेश, राजस्थान, गुजरात, हरियाणा तथा उत्तर प्रदेश में उपज में औसत 10-15% की वृद्धि हुई।

सौंफ में सूक्ष्म सिंचाई

जब सौंफ का रोपण कतार जोड़ी में करके 0.8 आई डब्ल्यू / सी पी आ अनुपात में ड्रिप सिंचाई करने पर सौंफ में उत्तर बीज उपज (30.8 टन / हेक्टेयर) उत्पादन के लिये सूक्ष्म सिंचाई तकनीकी विकसित की गयी।

मानव संसाधन विकास

आयोजित प्रशिक्षण

- ◆ जीनोमिक्स एण्ड प्रोटियोमिक्स इन प्लान्ट्स एण्ड माइक्रोब्स ट्रुवर्ड्स ट्रान्स्लेशनल रिसर्च पर 21 जनवरी 10 फरवरी 2015 तक डीबीटी द्वारा प्रायोजित प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित किया गया (चित्र 15)।

चित्र 15: जीनोमिक्स एण्ड प्रोटियोमिक्स इन प्लान्ट्स एण्ड माइक्रोब्स ट्रुवर्ड्स ट्रान्स्लेशनल रिसर्च पर डीबीटी द्वारा प्रायोजित प्रशिक्षण कार्यक्रम

नयी अनुसंधान परियोजनायें

भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद ने भारतीय मसाला फसल अनुसंधान संस्थान को प्रधान संस्थान मानकर बारहवीं योजना के अन्तर्गत दो नयी नेटवर्क परियोजनाओं जैसे हाई वैल्यू कोम्पाउण्ड्स तथा जैविक बागवानी का अनुनोदन किया। इन परियोजनाओं का नवंबर 2014 में शुभारंभ हुआ।

बारहवीं योजना में नौ आई सी ए आर सहयोगी संस्थानों सहित हाई वैल्यू कोम्पाउण्ड्स एवं फाइटोकेमिकल्स का कुल बजट 2560 लाख रुपये है। इस परियोजना का मुख्य उद्देश्य चयनित फसल पौधों के फाइटोकेमिकल्स / हाई वैल्यू कोम्पाउण्ड्स के न्यूट्रोस्यूटिकल्स एवं प्रकार्यात्मक कार्यों का पूर्वानुमान एवं मूल्यांकन, ज्ञान को विकसित करना, इन सिलिकों, इन विट्रो तथा इन विवो मूल्यांकन करना है। बागवानी फसलों में जैविक खेती पर नेटवर्क परियोजना का मुख्य उद्देश्य पोषण आवश्यकतायें, कीट एवं रोग प्रबन्धन के लिये उचित जैविक संसाधनों का मूल्यांकन, विभिन्न बागवानी फसलों के लिये एक जैविक पद्धति को विकसित करना है। इस परियोजना के अन्तर्गत नौ आई सी ए आर अनुसंधान संस्थान भी शामिल हैं। इसका कुल बजट 300 लाख रुपये है।

काली मिर्च के उत्पादन को बढ़ाना

भारत में परंपरागत रूप से वृक्षों को सहायक बनाकर काली मिर्च की खेती करते हैं। जबकि अन्य काली मिर्च उत्पादक देशों में सहायक वृक्षों के स्थान पर मुख्यतः लकड़ी के स्तम्भों का इस्तेमाल किया जाता है। एक या दो पार्श्व शाखाओं सहित छ: महीने के मूल युक्त प्ररोहों को अप्रैल 2014 में रॉटिंग मीडियम में रोपण किया गया। प्लास्टिक आवृत वायर मेश द्वारा लंबे कोलम (3 मी. ऊंचाई तथा 50 से. मी. चौड़ाई) को बनाकर उसमें कम्पोस्टड पास्यराइस्ड कोयर पिथ एवं गोबर खाद(3:1)अनुपात में भरते हैं। ड्रिप प्रणाली द्वारा नियमित रूप से कोलम की सिंचाई करते हैं। जब बेलों में नयी नोडों का सुजन होता है तब उन्हें कोलम के पोटिंग मिश्रण में दबाते हैं। ताकि उनकी वृद्धि होती रहे। इस तरह दस महीनों के अन्दर काली मिर्च बेल पूरे कोलम में फैल जाती हैं तथा उसी वर्ष स्पाइक का उत्पादन भी होना प्रारंभ हो जाता है।